

T. C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

EĞİTİM TELEVİZYONUNDA DOĞRUDAN ÖĞRETİCİ PROGRAMLARDA SENARYONUN İŞLEVİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Gürsel YAKTIL

Eskişehir, 1985

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	vi
----------------------------	----

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. SORUN-AMAÇ	7
1.2. YÖNTEM-SINIRLILIKLAR	7

İKİNCİ BÖLÜM

2. TELEVİZYON EĞİTİM PROGRAM - LARI VE YAPIM SÜRECİ - YAZILI ÇALIŞMA AŞAMASI (SENARYO).	9
2.1. TELEVİZYON EĞİTİM PROGRAMLARI.	9
2.2. TELEVİZYON EĞİTİM PROGRAMLARI YAPIM SÜRECİ	18
2.2.1. Planlama	19
2.2.2. Hazırlıklar	21
2.2.3. Çekim - Çekim Sonrası	23
2.3. YAZILI ÇALIŞMA AŞAMASI (SENARYO)	23

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DOĞRUDAN ÖĞRETİCİ TELEVİZYON EĞİTİM PROGRAMLARI SENARYO YAZIMINDA ESAS OLACAK KAVRAMLAR: ÖĞRENME - ÖĞRETME - İLETİŞİM	28
3.1. ÖĞRENME SÜRECİ	29
3.2. ÖĞRENME KURAMLARINA GÖRE BİREYİN ÖĞRENME- SİNDEKİ TEMEL NOKTALAR	32
3.3. ÖĞRETME SÜRECİ	35
3.4. ÖĞRETME KURAMLARINA GÖRE ÖĞRETMEDEKİ TEMEL NOKTALAR	36
3.5. İLETİŞİM SÜRECİ.	37
3.6. ÖĞRENME-ÖĞRETME VE İLETİŞİM SÜRECİ	40

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DOĞRUDAN ÖĞRETİCİ TELEVİZYON EĞİTİM PROGRAMLARI SENARYOSU İÇERİĞİ	44
4.1. ÖĞRENME-ÖĞRETME SÜRECİ VE KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI	44
4.2. ÖĞRENME-ÖĞRETME SÜRECİ VE TELEVİZYON	45
4.3. TELEVİZYON EĞİTİM PROGRAMI SENARYOSUNUN İÇERİĞİNDE DİKKAT EDİLECEK TEMEL NOKTALAR.	47
4.3.1. H e d e f K i t l e	47
4.3.2. A n l a t ı m D i l i	50

4.4. EĞİTİM PROGRAMI SENARYOSUNDA ÖĞRENMEYİ	
KOLAYLAŞTIRICI ÖĞRETİCİ ÖĞELER.	53
4.4.1. S u n u m B i ç i m l e r i	53
4.4.1.1. Konuşma.	54
4.4.1.1.1. Yalnızca Sunuş.	54
4.4.1.1.2. Sunuş ve Gösterim	55
4.4.1.1.3. Sunuş Veya Göste- rim ve Tepki.	56
4.4.1.2. Görüntüleme.	57
4.4.1.2.1. Becerilerin Göste- rimi ve Yorum	57
4.4.1.3. Dramatik Anlatım	57
4.4.1.3.1. Dans ve Tiyatro	58
4.4.1.3.2. Açık Oturum Panel Tartışmalar	58
4.4.2. Y a p ı m Ö ğ e l e r i	59
4.4.2.1. Kişiler-Nesneler	60
4.4.2.2. Mekanlar	62
4.4.2.3. Grafik Malzemeleri	62
4.4.2.4. Diğer Görüntü Malzemeleri.	64
4.4.2.5. Kamera-Kamera Hareketleri.	64
4.4.2.6. Ses.	65
4.4.2.7. Aydınlatma	66
4.4.2.8. Görüntü Düzenlemeyle İlgili Diğer Öğeler	66

4.5. SENARYODA ÖĞRENMEYİ KOLAYLAŞTIRICI ÖĞELERİN ÖĞRETME FAKTÖRLERİ VE ÖĞRENME DURUMLARIYLA BÜTÜNLÜĞÜ	67
4.6. SENARYODA ÖĞRENMEYİ KOLAYLAŞTIRICI ÖĞELERİN KULLANIMINDA GÖZÖNÜNDE BULUNDURULACAK TEMEL NOKTALAR	70
4.7. SENARYO YAZARI	72

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. Ö Z E T	74
KAYNAKÇA	80

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil		Sayfa
1	Televizyon Eğitim Programlarında Yapım Süreci .	20
2	İletişim Süreci.	39
3	Kaynak ve Hedefe Yönelik Ortak Yaşantı Alanı .	40
4	Bir Sistem Olarak Eğitim Süreci (1).	41
5	Bir Sistem Olarak Eğitim Süreci (2).	42
6	Öğrenme, Öğretme ve İletişim Sürecinin Organik Bütünlüğü.	43
7	Edgar Dale'nin Yaşam Konisi.	46
8	Öğretici Faktörler-Öğrenmenin Oluşumu ve Bu Oluşumu Kolaylaştırıcı, Senaryodaki Öğretici Öğeler Bütünlüğü	69

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

20. yüzyılın teknik gelişmelerine bağlı olarak daha geniş olanaklarla günlük yaşama katılan kitle iletişim araçları, insanın varlığını güvenlik içinde hissedebilmesi için bulunduğu ortam hakkında bilgilenmesine ve dünya hakkında bir görüş sahibi olmasına yardım etmektedir. Bir başka deyişle insanın yaşamına yön vermektedir.

Günümüzde kitle iletişim aracı olarak bilinen gazete, dergi, kitap, televizyon, radyo, plak, video, kaset değişik yapısal özellikler gösterirler. Dolayısıyla her kitle iletişim aracının sunduğu içerik çeşitli şekillerle hazırlanıp sunulmaktadır.

Televizyon kitle iletişim araçları içinde önemli bir yer tutmaktadır.

Televizyonun en büyük özelliği McLuhan'ın deyişi ile içinde bulunduğumuz evreni "küresel evrensel bir köy (Global Village) durumuna getirmesidir. Televizyon yayınları ile evrenin denizi, havası karası ile heryerinden görüntüler verdiğinden, kişiyi oralara götürdüğünden, olaylara

tanık ettiğinden, günümüzde evren küçülmüştür. Herkes her an, televizyon yayınlarını izleme koşulu ile, evrende olup bitenleri izlemekte, görmekte, anlamakta, yorumunu yapabilmektedir. Köyde yaşayan bir kişi gibi, herşeyi görebilmekte, haberi olmaktadır(1).

Buradan yola çıkarak televizyonun sahip olduğu özellikler şöyle sıralanabilir.

- . Birinci özellik, bu araçla verilenin kapsadığı kitledir. Olay ve olguların, görüntü ve sesleri çok geniş bir alana yayılmış bulunan insan kitlelerine ulaşabilmektedir.
- . İkinci özelliği mesajın ulaşma hızı ile ilgilidir. Bu, onun sahip olduğu teknikten kaynaklanmaktadır.

Toplum yaşantısı üzerinde büyük etkisinin varlığı yadsınamayacak televizyon bilindiği gibi göze ve kulağa aynı anda seslenebilen elektronik bir kitle iletişim aracıdır. Televizyon her girdiği toplumda farklı biçimde ve ölçüde etkili olmaktadır. Burada rol oynayan faktör toplumların yapısı ve gelişmişlik düzeyleridir. Televizyon içinde bulunduğu toplumun özelliklerine göre değişik

(1) Aysel Aziz, Radyo ve Televizyona Giriş, Genişletilmiş ikinci basım. Ankara: A. Ü. SBF, 1981, s.66-67.

işlevleri yerine getirmektedir. Bu işlevler, kitle iletişim araçlarının genel olarak bilinen işlevlerinden farklı değildir.

Televizyonun şu işlevleri birbirinden ayrılabilmiştir. Haber verme işlevi, kültür ve eğitim aktarma işlevi, baskı işlevi (reklam ve propaganda ile) anlatım ve yaratma işlevleriyle, psikososyal eğlence işlevi ve (gerilimlerin özgürleştirilmesi ve yoksunlukları ödünlendirme yoluyla) sosyal psikoterapi işlevi. Televizyon bu çeşitli işlevleri öbür iletişim tekniklerinden daha iyi gördüğü ölçüde çok büyük kitlenin ilgisini çekmeyi başarır(2).

Televizyonun işlev yaptığı alan açısından yayın şekilleri şöyle sıralanabilir:

- i. Uydular aracılığıyla ülkeler arası yayın
- ii. Tüm ülke veya bölge yayını
- iii. Küçük bölge yayını
- iv. Tek bir binadaki televizyon linki
- v. Tek bir odada televizyon

Yukarıdaki şekillerden hangisi olursa olsun televizyon iki şekilde izleyiciye ulaşır. Bunlardan birincisi; canlı yayınlar aracılığıyla yapılır. Bu, anında olayın

(2) Roger Wangermee, Televizyon ve Toplum, Çev: M. Zafer Üskül. Ayrı Bası, (Eskişehir);E.İ.T.İ.A. Televizyon ile Eğitim Merkezi, 1977, s.2.

oluşmasının paylaşılmasıdır. Diğeri ise önceden filme veya video teyp'e alınmış program yayınıyla yapılan iletişimdir.

Televizyon görsel-işitsel bir araç olduğundan kullandığı materyaller de (fotoğraflar, grafikler, filmler, müzik, ses efektleri vb.) sayıca fazla olmaktadır. Bu materyallerin düzenlenmesi ve kullanılması bakımından taşıdığı potansiyel televizyona belli bir üstünlük sağlar. Sahip olduğu bu üstünlük, onun eğitim alanında da kullanımını getirmiştir.

1970'li yıllardan sonra dünyada eğitim amaçlı televizyon programları büyük bir hızla gelişmiştir. Kalkınmış ülkelerde tamamlayıcı eğitim işlevi yerine getirilirken kalkınmakta olan ülkelerde de eğitimin toplumun gereksinmelerine cevap vermesi ve kalkınmanın sorunlarına yönelmesi beklenmektedir. Okul eğitiminin gerçekleştiremediği durumlarda ve bu formal eğitim için artan talep yüzünden televizyon bu boşluğu doldurmada destekleyici bir rol üstlenmiştir.

Birincil amacı öğretmek olan sistemde televizyon, uzaktan öğretim yoluyla bağımsız öğrenme koşulları içindeki bireyin öğretiminde kendi yöntemleriyle yardımcı olmaktadır. Böylece "eğitim teknolojisi" içindeki yerini almıştır.

Televizyon bir-iki boyutlu görüntü ve modülasyon tekniği ile ses verebilen bir araçtır. Görüntünün 3/4 ölçüde bir ekran içinde belirmesi dünyayı yeni bir algılayış biçimi getirmektedir. Televizyon görüntüsünün nasıl algılandığı konusu eğitim için önemli bir sorun olabilir... Televizyon görüntüleri karanlık, aydınlık ya da renkli lekeler, boş ve dolu alanlar, çizgisel resimlerden oluştuğu için zihin özel bir işlemle gerçek hayatta kazandığı görüntü şemalarını uyarlayarak biçimleri tanımlamaktadır(3).

Bu nedenle "eğitim teknolojisi" içinde aracın teknik özelliklerinin, iletişime getirdiği kolaylık ve yeniliklerin, eğitimde kullanımını incelerken, o aracın iletişiminin nasıl algılandığının ve algılamayla gelecek anlam ve davranış değişikliklerinin neler olacağını da öngörüşünün hazırlanması gerekmektedir.

Özellikle doğrudan öğretici televizyon eğitim programlarında bu daha da önem kazanmaktadır. Bu aşamada öğrenme öğretme ve iletişim süreci büyük bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

Programlar, öğrenme sürecindeki durumların, bir öğretme süreci içinde televizyon sürecine uyarlanmasıyla oluşturulur. Bunun için de hem televizyonun kendine özgü

(3) Kezban Tamer, Televizyonun Özellikleri ve Eğitim Televizyonu. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, 1984, s.3.

uyaranlarının hem de öğrenme, öğretme sürecindeki durumların ve iletişim sürecindeki öğelerin bilinmesi gerekmektedir.

Televizyon yoluyla kullanılan uyaranlar görüntü, ses ve harekettir.

Bu uyaranlar belli bir öğrenme sürecine uygun olarak amaçlara göre düzenlenirler. Bu düzenleme belli bir yapım süreci içinde gerçekleşir. Yapım süreci planlama aşamasından, programın oluşturulması olan son aşamaya kadar çeşitli aşamalardan geçer. Bunlardan en önemlisi "senaryo yazım aşaması" dır. Eğitim programlarında senaryo, televizyon uyaranlarıyla öğrenme sürecinde geçerli olan durumların, belli bir öğretme süreci içinde düzenlenmesiyle oluşturulan yazılı metindir.

Senaryo, eğitim programlarında yapımın özüdür. Yazılı metne dayanmayan bir eğitim programı düşünülemez. Eğitim programının içeriği senaryoda somutlaşır.

Bir senaryo biçimsel olarak, çekim aşamasında yönetmene ve ekibe kolaylık sağlar. İçerik açısından ise hedef kitleye öğrenmesinde kolaylık sağlaması beklenir.

Bir televizyondaki "yazılı metin" diğer yazılı metinlerden daha farklıdır. Bu da aracın kendi teknolojisinden kaynaklanmaktadır. Onun için yazılacak bir senaryonun, yalnızca kağıda birtakım bilgilerin aktarılması

olmadığının bilinmesi gerekmektedir. Önemli olan bu bilgilerin aracın teknolojisine uygun nasıl verileceğidir. Bunun için de kullanılacak teknolojinin ve bu teknolojinin kullanılmasını yönlendirecek öğretme-öğrenme durumlarının, iletişim öğelerinin ve hedef kitlenin niteliklerinin senaryo yazacak kişilerce ayrıntılarıyla bilinip, bunların ışığı altında bir yazılı metin oluşturulmalıdır.

1.1. SORUN, AMAÇ

Bu çalışmada, doğrudan öğretici televizyon eğitim programlarında, yapım süreci içinde önemli bir yeri olan senaryonun içeriğinin; öğrenme, öğretme, iletişim sürecine göre nasıl oluşturulması gerektiği bu oluşumda rol alan televizyon uyaranlarının ve bunların işlevlerinin neler olduğu ele alınmıştır. Amaç, doğrudan öğretici televizyon eğitim programları senaryosunda önemli noktaları vurgulamak ve konunun kapsadığı alanları ortaya koymaktır.

1.2. YÖNTEM VE SINIRLILIKLAR

Çalışma bir durum saptamasıdır. Eğitim programı senaryoları ile ilgili bilgilerin, öğretimin amaçlarına uygun olarak belirlenip birbirleriyle bağlantıları sonucu ortaya çıkan durumun anlatımıdır. Bilgilerin elde edilmesinde yerli ve yabancı kaynakların taranması, Türkiye'deki ve başka ülkelerdeki benzer uygulamaların izlenmesi

yolu seçilmiştir. Programların izlenmesindeki amaç, yazılı kaynaklardan elde edilen bilgilerin, doğru ve yanlış uygulamalarının görülerek, pekiştirilmesidir.

Elde edilen bilgiler önce tek tek ele alınıp konuyla bağlantılı bir şekilde vurgulandıktan sonra bir içerik değerlendirilmesi yapılmıştır.

Bu yönetime göre:

. Birincil amacı öğretmek olan doğrudan öğretici eğitim programlarıyla çalışma sınırlandırılmıştır. Burada, televizyonun uzaktan öğretim modeline uygun, örgün eğitim sistemini destekleyici rolü ön plana alınmıştır.

. Senaryonun biçimselliğinden çok, bu biçimselliği oluşturan içeriğin değerlendirilmesine gidilmiştir.

. İçeriğin değerlendirilmesinde televizyon uyaranları öğrenme-öğretme-iletişim süreci çerçevesinde ele alınmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TELEVİZYON EĞİTİM PROGRAMLARI VE YAPIM SÜRECİ - YAZILI ÇALIŞ - MA AŞAMASI (SENARYO)

2.1. TELEVİZYON EĞİTİM PROGRAMLARI

Televizyonda yayınlanan hangi programlar "eğitim programı" diye adlandırılmaktadır? Kesin çizgileriyle bunu belirlemek ve ayırmak güçtür. Her görüntü ve sözcük eğitim süreci içinde yer alabilir. Bununla birlikte değişik uzmanlar farklı amaçlar için eğitim programlarını guruplandırmışlardır. Başka bir deyişle eğitim programlarını bir araç olarak eğitim süreçlerinde değişik amaçlarla kullanmak mümkündür. Ancak yine de temel öğeleri açısından birbirinden pek farklı olmayan türlere ayrılmaktadır.

Robert L. Hilliard "Writing for Television and Radio" adlı kitabında televizyon eğitim programlarının birçok alanı içine aldığını söylemekte ve televizyon eğitim programlarını türlerine göre ayırırken bazılarının temel olarak öğretici yapısı olduğunu, bazılarının bilgi verici, bazılarının da halkla ilişkilere yönelmiş eğitici

ve bilgi verici ögeleri içerdiğini belirtiyor(4). Hilliard televizyon eğitim programlarını şöyle sınıflandırıyor:

i. Sınıfta öğretmenle birlikte öğrenmeyi pekiştirmek için yapılan formal eğitim programları.

ii. Resmi okuma yaşını bitirmiş yetişkinlere yönelik informal eğitim programları. Çalışma dışında yetişkinlerin kültür düzeylerini yükseltici, bilgi verici programlar.

iii. Özel ve devlet kurumlarında çalışanların işleriyle ilgili hizmetiçi eğitim programları. Bu tür eğitim programlarını izleyen kişiler konuyla ilgili, öğrenmeye istekli ve çoğunlukla konuyu bilen uzman kişilerdir. Bu programlar, mesleğe hazırlayıcı ve mesleğe destek sağlayıcı olarak ikiye ayrılır.

iv. Devlet ya da özel sektör kurumlarının ürettiği ürün ya da düşünceyi, temelinde halkla ilişkiler olan, halka aktarıcı programlar(5).

Dietrich Berwanger "Low-cost Film and Tv Production in Developing Countries" adlı kitabında televizyon eğitim programlarını şöyle sınıflandırıyor:

(4) Robert L. Hilliard, Writing for Television and Radio. Üçüncü baskı, New York, Communication Art Books Hasting House Publishers, 1981, s.337.

(5) a.k., s.33-59.

i. Toplumun her kisimini ilgilendiren ve genel bilgileri içeren informal eğitim programları: Belli bir okul ve üniversite modeli taşımayan bu programların amacı izleyiciye doğrudan bilgi aktararak onda davranış değişikliği oluşturmaktan çok genel bilgi düzeyini arttırmaktır.

ii. Resmi bir okulun ders programı içinde kullanılan televizyon programları da formal eğitim programları olarak adlandırılmaktadır. Bu türün Berwanger'e göre özelliği belli bir eğitim tipini içermesidir. Bu programlar üç şekilde kullanılır:

a. Öğretici programlar alışılmış eğitim biçimlerine destek olurlar.

b. Öğretici televizyon programı sınıftaki konunun özünün anlaşılmasına yardımcı olur.

c. Öğretici televizyon programları sınıf ve okul dışındaki konuların uyumunu sağlar(6).

Donald G. Tarbet de "Television and our schools" adlı televizyon programlarının eğitim amacıyla kullanılmasının yaygınlaşmaya başladığı yıllara ait kitabında kullanılabilecek televizyon eğitim programlarını şöyle sınıflandırıyor:

(6) Dietrich Berwanger, A Handbook on Low-cost Film and TV Production in Developing Countries, Bonn: Friedrich-Ebert-Stiftung, 1976, s.54-55.

i. Öğrencilerin öğrenmesini arttırmak ve dikkatlerini yoğunlaştırmada öğretmene yardımcı olan zenginleştirici programlar.

ii. Geniş öğrenci gruplarına yönelik ilk, orta, yüksek okul düzeyinde değişik yöntemlerle yapılan doğrudan öğretici programlar.

iii. Doğrudan öğretici programlar türüne sokulabilen, okullardaki öğretimin niteliğini etkilemek için yapılan yetişkin eğitimi programlarının oluşturduğu öğretmenleri eğitici programlar.

iv. Formal eğitimden sonra özellikle yetişkinlerin öğretimlerini sürdürmek amacıyla yapılan yetişkin eğitimi programları.

v. Yüksek öğretim amacıyla geniş öğrenci gruplarına yönelik doğrudan öğretici yüksek öğretim programları. Bunları, öğrenciler sınıflarda bir öğretici gözetiminde izlerler.

vi. Doğrudan öğretici ve zenginleştirici programların özelliklerini içeren, yetişkin eğitimi türü içinde de değerlendirilebilecek halkla ilişkiler programları. Yazara göre bu tür televizyon programlarıyla ebeveynler ve diğer ilgili kişilere okulun amaçları ve çalışma düzenini

açıklayıcı bilgiler verilebilir(7).

Daha ayrıntılı ve tüm televizyon eğitim programlarını içine alabilecek bir ayrımı Aysel Aziz yapmıştır.

Aziz'e göre öncelikle bu tür programlar dört ana grupta toplanabilir. Bunlardan ilki "eğitimin içeriğine göre türler" dir. Bu da kendi içinde şöyle sınıflandırılır:

i-a) Temel Eğitim-Doğrudan Eğitim (Dar Kapsamlı Eğitim): Burada hem örgün eğitim hem de yetişkinlere seslenen eğitimin her ikisi de kapsamaktadır. Bu tür yayınlarda amaç temel eğitimin eksikliğini gidermek ya da televizyon gibi görsel işitsel bir yolla temel eğitime yardımcı olmak, bu tür eğitimin daha etkili olarak verilmesini sağlamaktır.

b) Tamamlayıcı-Destekleyici-Zenginleştirici-Yardımcı Eğitim (Geniş Kapsamlı Eğitim): Dar kapsamlı eğitim programları dışında haberler, genel kültür, müzik ve eğlence gibi programlarda yer alacak her türlü eğitim bu kümede toplanmaktadır.

(7) Donald G. Tarbet, Television and Our Schools, New York: The Ronald Press Company, 1961, s.235-239.

ii-a) Örgün Eğitim Programları: Bu tür eğitim yayınlarının özelliği hem doğrudan destekleyici hem de yardımcı nitelikte olmasıdır. İlkokul düzeyinden üniversite düzeyine değin bu tür eğitim kurumlarında yapılan eğitime koşut olarak yapılan programlardır. Resmi okul dersleri izlenir.

b) Yaygın Eğitim Programları: Okul dışındaki tüm izleyicilere seslenen her konuyu içeren programlardır. Yetişkinlere yönelik çeşitli düzeylerdeki okul ders programlarını kapsayan temel eğitim, mesleklerle ilgili öğretiler, beceriler ve yetenekler kazandırmaya yönelik programlar ve okul öncesi çocuklara seslenen eğitsel amaçla programlar bu tür içine girmektedir.

Aziz'in ikinci sınıflaması "izleyici kümelerinin özelliklerine göre eğitim türleri" dir. Eğitim programlarının farklı hedef izleyici kitlesine yönelik olması gerektiğini belirten Aziz sosyo kültürel ve ekonomik ölçütleri kullanarak hedef izleyici kitleleri şöyle gruplandırmaktadır:

i. Farklı cinslerdeki izleyici kümeleri

- a) Kadın izleyici kümesi
- b) Erkek izleyici kümesi

ii. Farklı yaşlardaki izleyici kümeleri

- a) Çocuk izleyici kümesi
- b) Genç izleyici kümesi

- c) Yetişkin izleyici kümesi
- d) Yaşlı izleyici kümesi

iii. Farklı eğitim düzeyindeki izleyici kümeleri

- a) Hiç öğrenim görmemişler
- b) İlk öğrenim görmüşler
- c) Orta öğrenim görmüşler
- d) Yüksek öğrenim görmüşler

iv. Farklı mesleklere göre izleyici kümeleri

v. Farklı yerleşme birimlerine göre izleyici kümeleri

- a) Kent-Kasaba-Köye göre izleyici kümeleri
- b) Büyük kentlere göre izleyici kümeleri
- c) Bölgeler arasındaki farklılıklara göre izleyici kümeleri.

vi. Farklı din, dil ve ırklara göre izleyici kümeleri(8).

Görüldüğü gibi çok fazla farklı nitelikte izleyici kümesi vardır. Bunlara hazırlanan programlar da farklı olacaktır.

Diğer bir sınıflama da "Vericilerin kapsama alanlarına göre yayın türleri" dir. Bu da kendi arasında üç

(8) Aysel Aziz, Radyo ve Televizyonla Eğitim, Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi, 1982, s.35-48.

şekilde gruplandırılmaktadır:

- i. Ulusal yayınlar
- ii. Bölgesel yayınlar
- iii. Yerel (yöresel) yayınlar(9)

Bu sınıflama dışında Aysel Aziz'in uygulamada pek çok ülkede yer alan eğitici yayınları içerikleri farklı olmak koşulu ile şöyle sıralamaktadır:

- i. Köy yayınları
- ii. Çocuk yayınları
- iii. Gençlik yayınları
- iv. Kadın yayınları
- v. İşçi yayınları
- vi. Genel eğitim yayınları(10).

Görüldüğü gibi pek çok sınıflama yapılabilmektedir. Daha değişik kişilerin de sınıflamalarına rastlamak mümkündür. Bu sınıflamalar farklı amaçlar için yapılmaktadır. Eğitim programları da burada bir araç olmaktadır.

Bazı uzmanlar tarafından yapılan bu sınıflamalar ışığı altında, çalışmanın ele almak istediği eğitim programlarının niteliği belirlenebilir. Bu programların temel niteliği; birincil amacı, izleyicide davranış değişikliğine

(9) a.k. s.48-50

(10) a.k. s.50-51.

yol açması için yapılan eğitim özelliği taşımasıdır. Bu tür programlar kendi içlerinde de belli gruplara ayrılırlar. Bilgi aktarıcı programlar, güdüleyici programlar ve doğrudan öğretici programlar gibi. Burada ele alınması amaçlanan ise "doğrudan öğretici programlar" dır.

Çalışmanın konusu olan bu programlar örgün eğitim modeline uygun olarak yapılmakta ve resmi okul dersleri olarak izlenmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde uygulanan bu model sayesinde eğitimdeki fırsat eşitsizlikleri kalkmakta, zaman, yer vb. sorunlar en aza indirgenmeye çalışılmaktadır. Geleneksel yollardan erişilmesi olanaksız geniş bir öğrenci kitlesine hizmet götürülmektedir.

Doğrudan öğretici programlarla, uzaktan öğretim sayesinde belirlenen belli amaçlara ulaşılabilmek ve belli kazançlar olabilir. Ancak yeterince diyalog kurulabilmekte midir? Burada karşılıklı etkileşimin rolü (önemi) daha fazla ortaya çıkmaktadır. Bu da yapılan programların içeriğinde kendini göstermektedir. Televizyon görsel işitsel bir araç olduğu için programların içeriğinin de buna göre ayarlanması gerekmektedir. Bu ayarlama yapım sürecinde olur.

Televizyon eğitim programları, öğrenme durumunda olan bireyin yaşantısında davranış değişikliğine neden olan bir sürecin içinde yer alır. Yapımlar öğrenci konu-

mundaki bireylere belirli bilgileri, belirli bir zaman diliminde iletir. Ancak bu zaman diliminde iletilecek bilgilerin veya sunulma biçimlerinin hazırlanması daha uzun süreli bir çalışma içinde gerçekleşir. Bu da yapım sürecidir.

2.2. TELEVİZYON EĞİTİM PROGRAMLARINDA YAPIM SÜRECİ

Eğitim programlarında yapım süreci diğer televizyon programlarında olduğu gibi düşünce ile başlar. Herşeyden önce bilinmesi gereken ne amaçla insan yetiştirileceğidir. Böyle bir yetiştirme sürecinde de ne öğretileceğinin, nasıl öğretileceğinin ve bunların televizyona nasıl uygulanacağını bilmesi gerekir.

Eğlence amaçlı olmayan eğitim televizyonu programları, genelde yapım tekniği nedeniyle durgun, can sıkıcı vb. özelliklerle nitelendirilirler. "Konuşan Kafalar" deyimi birçoğu için geçerlidir. Ancak bilinmesi gereken önemli bir nokta da televizyon eğitim programlarının yaratıcı, bilgi verici ve yetenek geliştirici olması gerektiğinden etkili bir haber, ticari yayın belgesel ve dramatik programlar gibi özgün bir yapım şeklini gerektirdiğidir(11).

(11) Robert L. Hilliard, a.k. s.11-16.

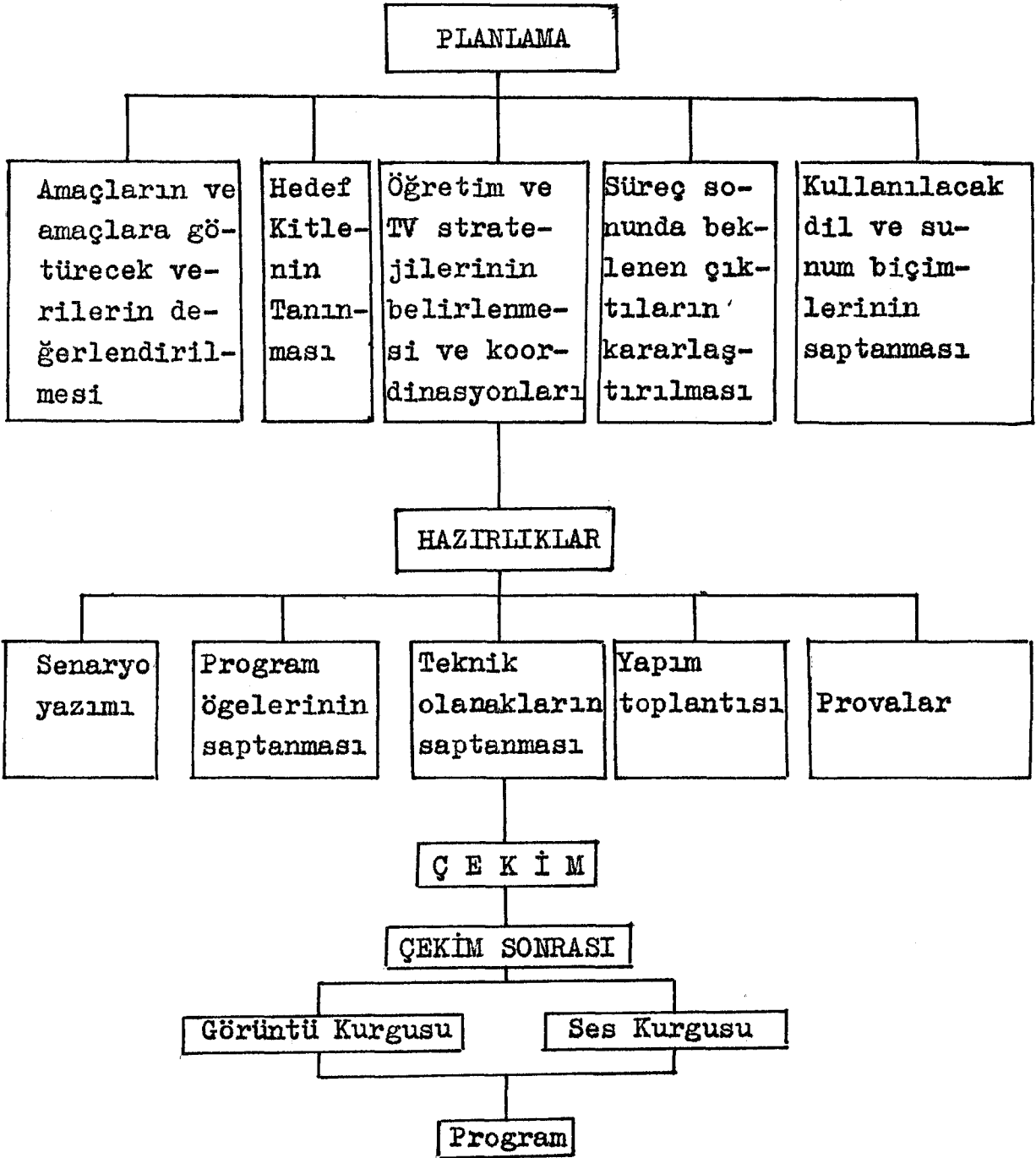
Doğrudan öğretici televizyon eğitim programları yapım süreci temelde diğer televizyon programlarından çok farklı düşünülme de yine de ayrı bir özeni ve çalışmayı gerektirmektedir.

Yapım süreci Şekil 1' de de görüldüğü gibi şu aşamalarda incelenebilir:

2.2.1. P l a n l a m a

Planlama olarak adlandırılan ilk aşamada her şeyden önce amacın doğru saptanması gerekmektedir. Bu amaca ulaştıracak veriler nasıl değerlendirilecek? Bunun için de daha önce de belirtilen şu sorular sorulabilir: Ne öğretilecek, nasıl öğretilecek ve bu "ne" ve "nasıl" televizyona nasıl uygulanacak? Burada bir hedef kitle de söz konusudur. Program bu hedef kitleye yöneliktir. Hedef kitlenin tanınması da planlama aşamasının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

Hedef kitlenin tanınması hazırlanacak materyalin gereksinmelere uygun olması ve bireysel farklılıklara yanıt vermesi için zorunludur. Yapılacak olan hedef kitlenin özelliklerinin bilinmesidir. Bu özellikler öğrencilerin yaşları, bilgi-eğitim düzeyleri, ekonomik ve sosyal durumları, dile ilişkin sorunları ilgi ve deneyim alanları, onu güdüleyecek şeylerin bilinmesi olarak sıralanabilir. Burada unutulmaması gereken önemli bir nokta da hedef kitlenin amaçlarının iyi saptanmasıdır.

Şekil: 1 Televizyon Eğitim Programlarında Yapım Süreci

Diğer bir nokta öğrenme süreçleri göz önünde bulundurularak belirlenen öğretim stratejileridir. Bunlar belirlendikten sonra yapılacak olan, televizyon stratejileriyle uygun bir biçimde koordinasyonlarını sağlamaktır.

Televizyon bir iletişim aracı olduğundan, iletişimdeki (Girdi-süreç-çıkıtı)* ilkesine göre eğitim programında verilmesi amaçlanan sonuç (çıkıtılar) planlama aşamasında kararlaştırılır. Daha sonraki işlemler artık belli bir yönde geliştirilir.

Planlama aşamasındaki bir başka nokta da kullanılacak dil'in ve programın sunum biçimlerinin saptanmasıdır. Kullanılacak dil hedef kitlenin özellikleri göz önünde tutularak hazırlanabilir. Sunum biçimi ise öğretim stratejilerinin bir parçasıdır.

2.2.2. H a z ı r l ı k l a r

Bu bölümde planlama aşamasında elde edilen bilgiler belli bir düzenleme sürecine girer. Senaryo yazılır, programda kullanılacak öğeler, teknik olanaklar saptanır. Daha sonra yapılacak toplantılar ve provalar sonucu çekime hazır hale gelinir.

* Ayrıntılı bilgi için 3. Bölüm sayfa 41'e bakınız.

Planlama aşamasında temel düşüncesi belirlenen televizyon programının hazırlıklar aşamasındaki bir sonraki basamağı belirlenen düşünceye uygun senaryo yazımıdır. Senaryo, görüntü ve sese dönüşecek düşüncenin yazıya dökmüş halidir. Yaygın bir deyişle de senaryo yapımın özüdür. Kendi içinde çeşitli aşamaları vardır. Ayrıca programın tüm öğeleri teknik olanaklarla yakından ilişkilidir*.

Program öğelerini, insanlar (bunlar programı sunacak veya rol alacak kişilerdir); cansız eşyalardan oluşan nesnelere; insanlar ve nesnelere içinde bulunacakları, olayın geçtiği mekanlar; programın amacına uygun olarak öğrenmeyi desteklemek için diyagramlar, çizelgeler, yazılar, rakamlar, harita ve fotoğraflardan oluşan grafik malzemeleri ve daha önce başka amaçla çekilmiş olan film, video görüntüleri, ayrıca ses bantları, efektler ile programdaki çalışanları yönlendirecek stüdyo planı oluşturur.

Teknik olanakların saptanması ise senaryodaki gereksinimlere göre televizyon yapımının teknik yönünü oluşturan stüdyo (kameralar, aydınlatma araçları, mikrofonlar), kontrol odası (tüm ses, görüntü düzenleme ve kontrol araçları), telesine (film ve slayt gösterici) kayıt araçları (video kayıt araçları) gibi şeylerin hazırlanmasıdır.

*Ayrıntılı bilgi için bkz. 2. Bölüm s. 23.

Bundan sonraki aşama yapım toplantısıdır. Bu toplantıda yapılan hazırlıklar ilgili kişilere detaylı bir şekilde anlatılır. Amaç programın aksamadan yürümesini sağlamaktır. Böylece zaman ve enerji kaybı önlenmiş olur. Yapım toplantısından sonra ise -esas çekime geçmeden- prove yapılır. Tüm ekip programa ısındırılır, olabilecek hatalar ve aksamalar önceden görülür.

2.2.3. Ç e k i m - Ç e k i m S o n r a s ı

Çekim aşamasında senaryo televizyon teknolojisinin yardımı ile televizyona uyarlanır. Çekim bir televizyon stüdyosunda veya daha önce belirlenen mekanlarda gerçekleştirilir.

Ancak bu çekimle programın tamamı oluşturulamaz. Çekim sonrasında da bazı işlemlerin yapılması gerekmektedir. Bu programın başlangıcındaki amaçlara uygunluğunun sağlanmasındaki son adımdır. Senaryoya uygun olarak görüntü ve sesler düzenlenir. Bu, görüntü ve ses kurgusu olarak adlandırılır. Böylece program tamamlanmış olur.

2.3. YAZILI ÇALIŞMA AŞAMASI (SENARYO)

Yapım süreci içinde, hazırlıklar aşamasında yer alan ve yapımın özünü oluşturan senaryo; programın belirlenen genel ve alt amaçlarına, hedef izleyiciyle ve yapım olanaklarına göre oluşturulmuş yazılı metindir.

Görüntü, hareket ve ses; televizyonun öğrenme sürecinde sağladığı uyaranlardır. Bu, onun teknolojik yapısından kaynaklanır. Görüntü, hareket ve ses öğelerinden oluşan uyaranlar programın amaçlarına göre düzenlenerek hedef izleyiciye ulaşır.

Her televizyon yapımı bir senaryoya bağlıdır. Programcılık çok geniş bir alanı kapsadığından değişik senaryolaştırma yaklaşımlarını gerektirir. Bazı senaryolar, kelime kelime verilen diyalogları, özel kamera hareketleri ve sahneleme yöntemleri gibi ayrıntılarına kapsar. Buna karşılık bazı senaryolar da (spor, bazı canlı yayın program senaryoları gibi) daha az bilgileri içerebilir. Bütün bunların yanında tüm televizyon senaryoları:

- i. Bir programın işleyişini ya da biçimini oluşturmak için
- ii. Program içeriğini göstermek için
- iii. Planlama, prova ve özellikle yapım anında çok yararlı olabilecek önemli yapım bilgisini oluşturmak için tasarlanırlar(12).

(12) Alan Wurtzel, Television Production, İkinci baskı, United States of America: Mc Graw-Hill Book Company, 1983, s.431.

Yazılı materyali kullanılabilir bir biçime dönüştürebilmek yeteneği, bir senaryonun yapımında nasıl kullanıldığını anlama ve bazı uygulamalarda deneyimi gerektirir. Televizyon için yazmak basılı araçlar için yazmaktan daha farklıdır. Senaryo yazarının sahip olduğu temel beceriler ve bir yazara özgü yetenekler; ancak televizyonun gücünü, yeteneğini ve niteliğini iyi bildiği ve onun özel konumuyla ilgili durumlar ve özel ihtiyaçlarla uyum sağladığı ölçüde amaçlara ulaşılmasında yararlı olur.

Bir eğitim televizyonu programı senaryosunun çeşitli aşamalardan geçmesi gerekir. İlk aşamada dersin içeriğini anlatan ve genellikle eğitimciler tarafından hazırlanan bir yazılı metin oluşturulur. Bu, treatment (geliştirim)* sekans çalışması, senaryo ve çekim senaryosunun yazılmasında temel teşkil eder.

Geliştirim aşaması, programın hemen hemen tümünü kapsayan bir ön çalışmadır. Bu aşamanın sağlamlığı senaryonun, dolayısıyla programın başarısına büyük ölçüde katkıda bulunacaktır.

Bir geliştirim aşamasının kapsadığı noktalar genelde şunlardır:

*Bkz. Nijat Özön Sinema ve TV Terimleri Sözlüğü, Ankara: TDK., 1981, s.522.

- . Programın türü
- . Programın amacı
- . Programın içeriği
- . Dersin genel planı
- . Programın içeriğine bağlı olarak ders süresi içinde işlenecek konular ve bu konulara ayrılacak zaman
- . Program süresi
- . Çekim süresi
- . Çekim için gerekli personel
- . Maliyet
- . Görüntü ve sesle ilgili yapım öğelerinin ve mekanların belirlenmesi
- . Sunum biçimi
- . Çekim plânu

Bunlar daha da genişletilebilir.

Senaryo ve çekim senaryosu, birlikte düşünülmesi gereken bir aşamayı içerir. Burada yazılı metin tüm görsel ve sözel öğelerle programın çekimine hazır hale getirilir. Program içinde kullanılması düşünülen diyalog ve oyun senaryoları da önceden hazırlanır.

Çekim senaryosu, zorunlu olmamakla birlikte, genellikle kağıdın uzunlamasına ikiye ayrılması ile sol kolonun "görüntü" sağ kolonun da "söz" olarak isimlendirilmesi ve programın görüntüleriyle sözlerinin eşleştirilmesi şeklinde hazırlanmaktadır.

Çekim senaryosu yazımında çok çeşitli formatlar olmasına rağmen olağan bir eğitim televizyonu program senaryosunda sağ tarafında işlenecek dersin sözleri; sol tarafında da geçişler, kameranın alacağı pozisyonlar vb. görüntüyle ilgili hususlar yer almaktadır. Sayfanın sol tarafında yer alan hususlar genellikle senaryo yazılırken tasarlanır.

Sayfanın sol tarafında yer alan görüntü kısmı akıcı bir programın yapılabilmesi için yönetmenin bilmesi gereken tüm bilgileri kapsamalıdır. Bu bilgiler çekimde görevli olanların sözgelisi kameramanların, stüdyo yönetmeninin teknik yönetmenlerin çekim esnasında yapacakları herşeyi içermelidir.

Sol tarafta yer alacak hususlar konuyla ilgilenenlerce bilinmekle birlikte yeniden şöyle sıralanabilir.

i. Çekimlerin sıralaması

ii. Çekimde kullanılacak kamera veya kameraların alacağı görüntüler ve çekim sırasındaki kamera hareketleri (dikey-yatay çevrinme kaydırma vb.)

iii. Çekim türü (genel çekim, bel çekimi, omuz çekimi, baş çekimi, göğüs çekimi, diz çekimi gibi)

iv. Çekimler arasındaki geçişlerin niteliği (kesme, zincirleme, açılma, silinmeli açılma, kararına vb.)

Sözel anlatımın yer aldığı sağ taraf dışında ayrıca sès efektlerinin, müziğin ve diğer sese ilişkin özelliklerin belirlendiği bir ilave ses sütunu yer alabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. D Ö Ğ R U D A N Ö Ğ R E T İ C İ T E L E V İ Z Y O N E Ğ İ T İ M P R O G R A M L A R I S E N A R Y O Y A Z I M I N A E S A S O L A C A K K A V R A M - L A R : Ö Ğ R E N M E - Ö Ğ R E T M E V E İ L E T İ Ő İ M

Bir televizyon eğitim programında senaryo oluşturulurken gözönünde tutulması gerekli önemli noktalardan biri de öğrenme-öğretme sürecidir. Görsel ve sözel malzemelerin etkili biçimde, amaca uygun olarak kullanılması, bu süreçlerin ana hatlarının araca uygun hale getirilmesinin bilinmesi ile gerçekleşir. "Öğrenme-öğretme süreçlerinin etkinliği ve başarısı da bu süreçlerde kullanılacak iletişimin etki ve başarısına bağlı bulunmaktadır"(13).

Öğrenme, öğrenen için iki olguyu içerir. Bunlardan biri dıştan gelen uyarılardır. Diğer de içsel süreçlerdir. Öğretme ya da öğretim ise öğrenmeyi sağlayacak uyarıların düzenlenme sürecidir.

(13) Cevat Alkan, Eğitim Teknolojisi (Kuramlar, Yöntemler), Ankara: 1977, s.121.

3.1. ÖĞRENME SÜRECİ

Öğrenme nasıl gerçekleşir? Bunu bilmek için önce öğrenme süreci içinde öğrencinin ruhsal şartlarının, öğrenme yöntemlerinin ve öğrenmeye etki eden diğer etmenlerin incelenmesi gerekmektedir.

"Öğrenme" olarak adlandırılan süreç, kendini davranış değişmesinde gösterir. Bilindiği gibi "eğitim" bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir. Bu süreç yoluyla davranışında değişiklik olan birey öğrenmektedir.

Öğrenme bireyin bir öğrenme durumuna girmeden önceki davranışı ile bu işlemden sonraki davranışı kıyaslanarak açıklanabilir. İki davranış arasındaki değişiklik bir çeşit performans kapasitesi, dengeli tutum, ilgi gösterme veya değerlendirme gibi yetenekleri kazanma olabilir(14).

Bireyin bu yeni davranışlarının eskilere göre farklılık göstermesi beklenir. Böyle olunca da bireyde belli bir özellik oluşmuş olur. Buna "belli bir iç hal" de denilebilir. Bu özelliklerin veya "iç hal" lerin incelenmesi de davranışlar yoluyla mümkündür(15).

(14) Cevat Alkan, a.k. s.87.

(15) Selahattin Ertürk, Eğitimde Program Geliştirme, Ankara: 1979, s.77.

Kısaca toparlanacak olursa bireyde belli davranış değişmelerinin meydana gelmesi demek, onun belli özellikleri kazanması demektir. Bunun yanında değişme kalıcı özellikler de gösteriyorsa buna tam bir öğrenme denilebilir.

Bireyin öğrenme sürecindeki genel çizgileri başaran şöyle guruplandırmıştır:

i. Bir konunun öğrenilebilmesi için bireyin konuyu öğrenmesine yetecek kişilik özelliklerine sahip olması gerekir. Bu durum bireyin öğrenmeye hazır bulunuşluğunu gösterir.

ii. Öğrenmeye hazır olan bireyin, öğrenmeyle ulaşacağı amacı benimseyerek, öğrenmeye istekli olması gereklidir. Öğrenmeye hevesli, ilgili olması, bireyin öğrenmeye güdülendiğini gösterir.

iii. Bireyin benimsediği amaca ulaşması için gerekli bilgi, beceri ve tutumu kazanması gerekir. Böylece birey öğreneceği konuyu irdeleyerek amaçlara ulaştıracak eylemlere girişir.

iv. Eylemlerin sonunda elde edilen unsurun (başarının) ne oranda amacı gerçekleştirdiğinin bilinmesine gereklilik vardır. Böylece birey kendi ölçü ve değer duygularına göre sonucu değerlendirir.

v. Bireyin eylemleri sonucunda kazandığı bilgi, beceri ve tutumlarını gerektiğinde kullanmak üzere belliğinde

saklaması beklenir. Öğrenilenleri unutmanın önlenmesi ya da unutmayı en aza indirmek için izlenecek yöntemlerin bilinmesi gerekir.

vi. Bu konuda öğrenilenlerin başka bir konunun öğrenilmesine yardım etmesi umulur. Bireyin öğrendiklerinden başka alanlara nasıl geçiş yapacağıının ortaya çıkarılması gerekir(16).

Öğrenmenin önemli ürünlerinden biri kavramlardır. "Her kavram, her eşya veya olgu grubu için zihinde muhafaza edilen yaşantı izlerinin ortak yönleri arasındaki ilişki örüntüsünün ifadesi olan bir genelleme, soyutlamadır"(17).

Buna bağlı olarak W. K. Estes'in öğrenme tanımı burada verilebilir(18):

İnsanın öğrenmesi kendi iç deneyimlerine göre birbirine yakın olarak oluşan olaylar arasındaki ilişkilere ait bilgilerin bellekte depolanmasıdır.

(16) İbrahim Ethem Başaran, Eğitim Psikolojisi (Modern Eğitimin Psikolojik Temelleri), Ankara: s.239.

(17) Kamuran Çilenti, Eğitim Teknolojisi (Kavramlar-araç ve Yöntemler Merkezler) Ankara: 1979, s.32.

(18) Oya Tokgöz, "Kitle İletişim Araçlarının İstenilmeden Öğrenmede Rolü ve Önemi", Eğitim ve Bilim Dergisi, Cilt 8, Sayı 47, Ocak 1984, s.26.

3.2. ÖĞRENME KURAMLARINA GÖRE BİREYİN ÖĞRENMESİNDEKİ TEMEL NOKTALAR

Öğrenme, çeşitli öğrenme kuramlarına göre değişik şekillerde tanımlanmaktadır. Yaygın bir değişle bir öğrenme kuramı, pratik olduğu, geçerlilik delillerine bağlı olduğu ve eğitim uygulamalarına ışık tuttuğu sürece işlevseldir(19).

Eğitim alanında uygulanan ve geçerli görülen öğrenme kuramları incelendiğinde temelde şu noktaların ortaya çıktığı görülür.

- . Amaç bireyin davranışını yönlendiren etmendir; İnsanı öğrenmeye güdüleyen tek etmendir de denilebilir. Amaca ulaşmak gereksinmelerin doyurulması demektir. Gereksinmelerin doyurulması da öğrenilenleri pekiştirmektedir. Öğrenmeye güdülenen bireyin ne şekilde olursa olsun aşırı güdülenmesi ise onun öğrenmesini engeller ya da dondurur.
- . Birey sinama-yanılma yoluyla öğrenebilmektedir. Sinama-yanılmaların yapılması ile soruna çözüm bulunmakta ve bu çözüm öğrenilmektedir. Birey kendi karşılaştığı sorunlara benzer sorunlarla karşılaşan başkalarının bu konuda neler yaptıklarını gözler ve onlardan gelen imlerle kendi sorununu çözmeye çalışır.

- . Bir konuda bilimsel olarak öğrenilenlerle yeni öğrenilecek konu arasında eşit ya da benzer noktalar varsa öğrenilenlerin bireye geçişi büyük olmaktadır. Öğrenilenlerin birbirine ket vurması, kullanılmaması ve yıpranması unutmaya yol açar.
- . Öğrenilecek konunun tekrarı ve konu içi alıştırmalar öğrenmede yararlı olmaktadır. Bir konunun tekrarı aşırı olmamak koşuluyla, konuyu algılamada imlerin yakalanmasını kolaylaştırır.
- . Öğrenmede algılama, anlama ve kavrama önemlidir. Anlamlı konuların öğrenilmesi anlamsız konuların öğrenilmesinden daha güçlü olmaktadır.
- . Birey ilkin bir nesnenin ya da konunun bütününe algılar, sonra inceliklerini algılamaya başlar. Öğrenme bütününe parçalarına karşı değil bütününe kendisine ait bir girişimdir.
- . Bireyin bir uyarana verdiği karşılık onda bir alışkanlık olduğunda öğrenmesi gerçekleşir.
- . Ödüllendirme veya cezalandırma öğrenmeye etkide bulunmaktadır. Bu konuda yapılan uygulamalar öğrenmeyi güçlendirir veya geriletir(20).

(20) İbrahim E. Başaran, a.k. s.239-247; İbrahim E. Başaran, Eğitime Giriş, üçüncü baskı, Ankara: Bimaş Matbaacılık Ltd. Şti. 1978, s.75-87; Cevat Alkan, a.k. s.75-96; Mithat Enç, Eğitim Ruhbilimi, İstanbul: İnkilâp ve Aka Kitabevi Koll.Şti. 1981, s.149-166.

Yetmişli yıllarda daha kapsamlı bir kuram ortaya çıkmıştır. Buna "öğrenme ya da belleğin bilgi işleme kuramı" denmektedir. Bu kuram aşağıdaki şekilde de anlatıldığı gibi eski kuramların bazı ilkelerini de kapsamaktadır.

Öğrenme Evreleri

Uyarı (Stimulasyon)	Öğrenciye dikkatini çeken bir şey verilir.
Olayların kaydedilmesi	Uyarı öğrenci tarafından duyulur, görülür veya başka bir biçimde kullanılır.
Kısa dönemli bellek depolanması	Uyarı sınırlı bir bellek kapasitesi olan geçici bir bellek bankasında toplanır.
Uzun dönemli bellek depolanması	Uyarı uzun dönem belleğine geçirilir. Burada bir seçme ve kodlama süreci vardır.
Geri çağırma	Bir durum, öğrenciyi, hatırlatmak veya depolanmış bilgiyi yeniden üretmek için uyarır(21).

(21) Uzaktan Eğitimde Yazılı Malzeme. Çeviren: Nabi Avcı, Eskişehir An. Ün. Açıköğretim Fak. 1984, s.84.

3.3. ÖĞRETME SÜRECİ

Arzu edilen bir öğrenmenin gerçekleşmesi ve bireyde istenilen davranışların gelişmesi için uygulanan süreç öğretim sürecidir. Hedefi öğrenmenin gerçekleşmesi olan öğretim, meydana gelen öğrenmenin niteliği ile değerlendirilir.

Öğrenme için gerekli koşulların tanımlanması öğretim fonksiyonlarından biridir. Öğretim, bireyin dışında kalan koşulların düzenlenmesi olarak bilinmektedir. Bunun sonunda bireyde etkin bir öğrenme meydana getirilebilmektedir.

Bu süreç şu maddeler halinde daha derli toplu olarak verilebilir.

. Öğretim bir kimsenin veya organizmanın öğrenmesine etki etme yöntemidir.

. Belirli durumlar veya koşullar altında belirli davranışta bulunması için bireyin çevresini düzenleme sürecidir.

. Belirli bir öğretim durumunda önceden saptanmış hedefe en etkin biçimde ulaşmak üzere uygun personel, araç ve gereç kullanma sürecidir(22).

(22) Cevat Alkan a.k. s.98.

3.4. ÖĞRETME KURAMLARINA GÖRE ÖĞRETMEDEKİ TEMEL NOKTALAR

Öğrenmede olduğu gibi öğretme konusunda da birtakım kuramlar ortaya atılmıştır. Bunların ortak yanları şu şekilde özetlenebilir.

- . Bir öğretimin gerçekleşmesi için öncelikle bireyin birşey öğrenmek istemesi gerekmektedir. Öğretim gereçleri, öğrenmek isteneni ayırt etmeye yardım etmelidir. Öğrenci öğrenme süreci sonunda istediği şeyi öğrenmiş olmalıdır.
- . Öğrenme durumları öğretmeye temel teşkil etmelidir. Öğretme ile ilgili genellemeler öğrenmenin meydana geldiği durumları araştırmakla geliştirilir. Bunun sonucunda yön belirlenir.
- . Öğretme birey dışında kalan durumların düzenlenmesidir. Bireyin daha önceki yetenekleri, deneyimleri ve bunları devam ettirmesinin gerekliliği dikkate alınmalıdır.
- . Öğretmede önemli olan unsurlar güdüleme, bilgi transfer edilebilirliği, değerlendirme, öğrenme durumları, öğrenilecek bilginin yapısı, öğrenme araçlarıdır.
- . Anlamlı bir öğrenme için öğretme'nin görevi yeni fikrin mevcut bilgi içine alınmasını sağlamaktır. İki fikir arasında ilişki kurulmalıdır. Yeni fikir

verilmeden önce eski fikri geliştirme yönüne gidilmelidir.

- . Öğrenmeyle ilgili özel durumlar (öğrenme ile ilgili öğeler, şartlar, bireysel nitelikler, gaye, yorumlama kabiliyeti, gayret, engelle karşı gösterilen tepkiler) yeterince bilinirse, öğretme kolaylaşacaktır(23).

3.5. İLETİŞİM SÜRECİ

Her öğrenim-öğretim süreci genel olarak bir iletişim sürecini içerir. Birey öğretme ve öğrenme süreci içine girdiği zaman doğal olarak kendini bir iletişim ortamı içinde bulur.

İletişim "verici denilen zamansal/mekansal bir evrenle, alıcı denilen zamansal/mekansal evren arasındaki her türlü bilgi ve duygu değişimi" olarak tanımlanabilir. Daha belirgin bir tanım yapılacak olursa şöyle denilebilir "İletişim, iki birey arasında bir göstergeler dizgesi (simge, mitos, jest, mimik vs.) aracılığıyla sağlanan hertür duygu, düşünce, bilgi, anlam iletimidir"(24). Bunun sonunda ya

(23) Cevat Alkan, a.k. s.101-104.

(24) Ertuğrul Özkök, Sanat, İletişim ve İktidar; Ankara: Tan Kitap Yayın ve Ticaret Ltd. 1982, s.13.

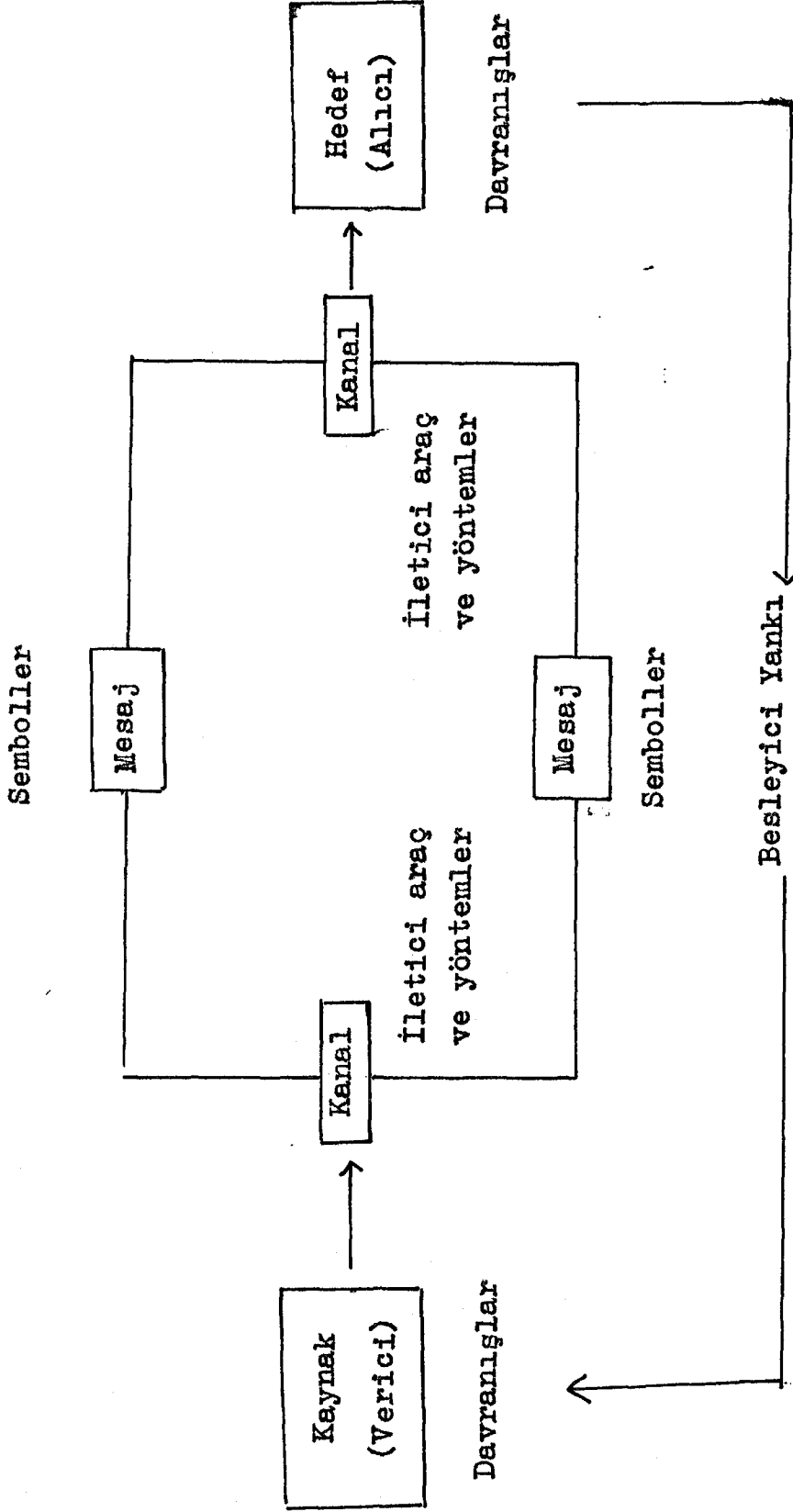
karşılıklı ya da tek yönlü olarak davranışa etki edilir, davranış değişikliği sağlanmaya çalışır.

İletişim sürecinde temel olarak bir kaynak ve hedef vardır. Kaynak bir fikri ya da onunla ilgili davranışları alıcı ile paylaşmak isterse onu önce hareket, jest, mimik, ses, söz, ışık, çizim, resim, heykel, yazı, formül, işaret vb. sembollerden en az biriyle yapılmış bir mesaj haline getirmek sonra da bu mesajı bir araç ve yöntem yardımıyla alıcının duyu organlarından en az birine iletme zorundadır. Mesajın alıcıya iletilmesini sağlayan bu araç ve yöntemlere kanal denir. İletişim süreci mesajın alıcıya iletisinden sonra onun gösterdiği, besleyici yankı olarak adlandırılan, tepkilerin kaynağa gelişyle sonbulur(25).

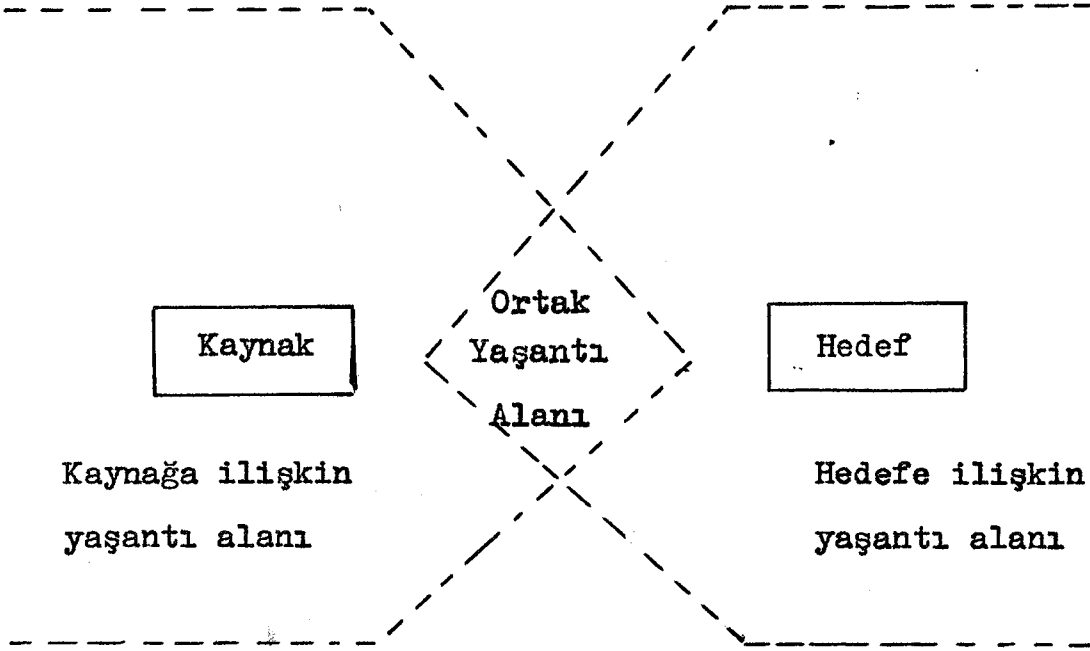
Şekil 2 yukarıda anlatılanı şematik olarak göstermektedir.

Kaynak hedefe belli birtakım şeyler öğretmek istemektedir. Bunun sonunda bir davranış değişmesi de olacaktır. Kaynağın hedefe yolladığı ileti içinde anlam bulunan belli sembollerden oluşan bir uyarıdır. Hedefin önceki deneyimleri onu algılamasına ve yorumlamasına yardımcı olacaktır. Eğer ortak yaşantı alanı geniş ise ileti daha sağlıklı bir şekilde ulaşacaktır. Bkz. Şekil 3.

(25) Kamuran Çilenti, a.k. s.27.

Şekil 2. İletişim Süreci

Şekil 3. Kaynak ve Hedefe Yönelik Ortak Yaşantı Alanı

3.6. ÖĞRETME-ÖĞRENME VE İLETİŞİM SÜRECİ

Bir iletişim olayında başarının ölçütü hedefteki istenilen değişikliğin gerçekleşmesidir. Öğrenmenin tanımı yapılırken, daha önceki satırlarda onun bir yaşantı ürünü olduğu ve sonuçta nispeten kalıcı bir davranış değişmesi beklendiği belirtilmişti. Görülmektedir ki iletişim ve öğrenme süreci birbirinden ayrılamaz ve aralarında bir ilişkinin varlığı söz konusudur.

Buradan yola çıkarak şöyle bir varsayım da kurulabilir:

"Öğrenme-öğretme süreçlerinin etkenliği ve başarısı bu süreçlerde kullanılacak iletişimin etki ve başarısına bağlıdır"(26).

Öğretme öğrenme sürecine bir sistem olarak bakılabilir. "Bir sistem değişiklik meydana getirmek için birbirleri ile ilişkili ve birlikte işleyen parçaların bütünüdür." (27) Burada üç öğeden söz etmek mümkündür. Bunlar girdi, süreç ve çıktı olarak gösterilebilir.

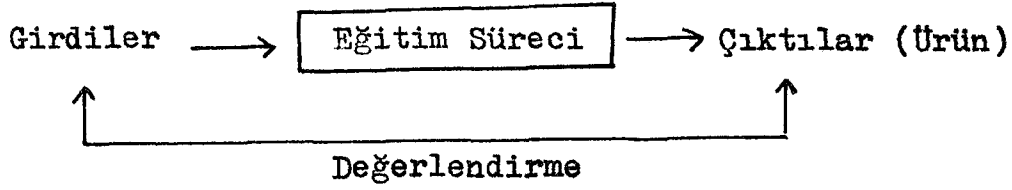
Şekil 4. Bir Sistem Olarak Eğitim Süreci

Buna ek olarak Yaşar Baykul'un geliştirdiği şekil daha açıklayıcı niteliktedir(28).

(26) Cevat Alkan a.k. s.121.

(27) Peter Combes, John Tiffin, TV Production for Education A systems Approach London: Focal Press 1978, s.12.

(28) Yaşar Baykul "Eğitimde Program Geliştirme" Çağdaş Eğitim. Yıl: 9, Sayı: 87, Mart 1984, s.23.

Şekil 5. Bir Sistem Olarak Eğitim Süreci 2

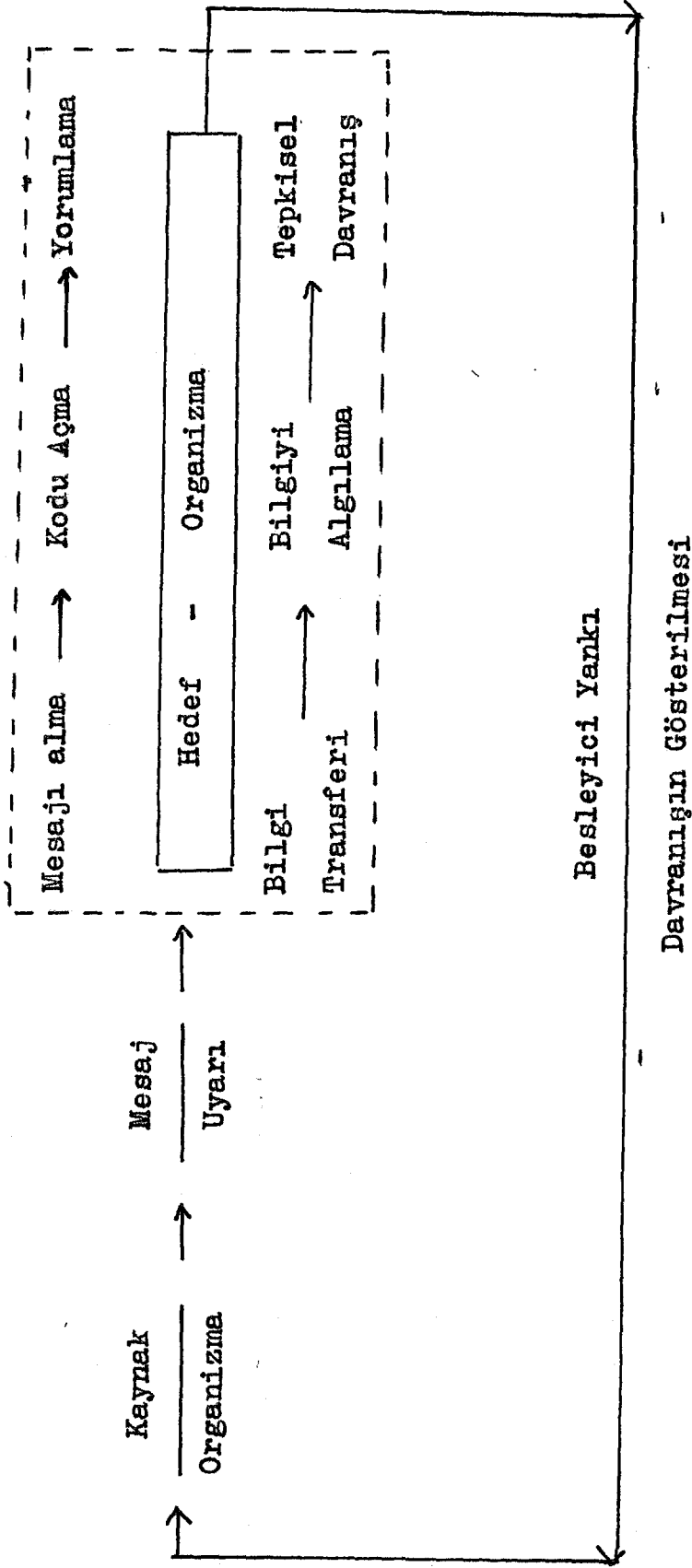
Değişmeleri sağlamak için sisteme giren şey girdi olarak isimlendirilir. Sistemdeki değişme ise süreçtir. Sistemin gerçekleştirdiği değişme sonucu ise çıktıyı gösterir.

Bu şöyle de açıklanabilir. Öncelikle bir uyarıcının varlığı söz konusudur. Bu uyarıcı organizmanın hissedebileceği, algılayabileceği bir şeydir. Daha sonra organizmanın uyarıcıyı algılaması ve yorumlaması gelmektedir. En sonunda da uyarıcıya cevap vermesi ve reaksiyon gösterme olayı gelmektedir(29).

İletişim sürecine bakıldığında yukarıdaki sistemle büyük benzerlikler gösterdiği görülmektedir. Birbirlerinden soyutlanamazlar. Bir bütün olarak düşünölmeleri gerekmektedir. Bu organik bütönlük sağlandığı zaman eğitim uygulamalarındaki başarı daha da artacaktır.

Bu birliktelik şöyle bir şekilde de gösterilebilir: (Şekil 6).

(29) Cevat Alkan, a.k. s.122.

Şekil 6. Öğrenme Öğretme ve İletişim Sürecinin Organik Bütünlüğü

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DOĞRUDAN ÖĞRETİCİ TELEVİZYON EĞİTİM PROGRAMLARI SENARYOSU İÇERİĞİ

4.1. ÖĞRENME-ÖĞRETME SÜRECİ VE KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI

Öğrenme süreci öğretilmesi gereken konularla, bu konuların öğretilmesine yardım edecek araç ve gereçleri kapsamaktadır. Bireyin öğrenme durumuna girebilmesi için öğretilecek konuların yanında, bunların öğretiminde kullanılacak araç ve gereçlerin niteliklerinin de yeterince bilinmesi gerekmektedir. İyi seçilmiş ve doğru kullanılmış araçlar bireyin eğitimine büyük katkıda bulunmaktadır.

Eğitimde yer alan insan ve insan dışındaki bütün araç ve gereçler, etkin bir öğrenme için eğitim teknolojisi içinde yer alır. Bunlarla, öğrenme ve öğretme süreçleri amaçlara ve teknolojinin gereklerine göre planlanır.

Günlük yaşamda kullanılan kitle iletişim araçlarının kullanımını da "eğitim teknolojisi" kavramına girer. Günümüzde radyo, televizyon, video, kaset, film, projeksiyon aygıtları gibi görsel işitsel nitelikli kitle

iletişim araçları eğitim-öğretimde kullanılmaktadır. Bu araçlardan elde edilecek başarı da sunuş biçimine, neyin öğretildiğine, kime öğretildiğine bağlı bulunmaktadır.

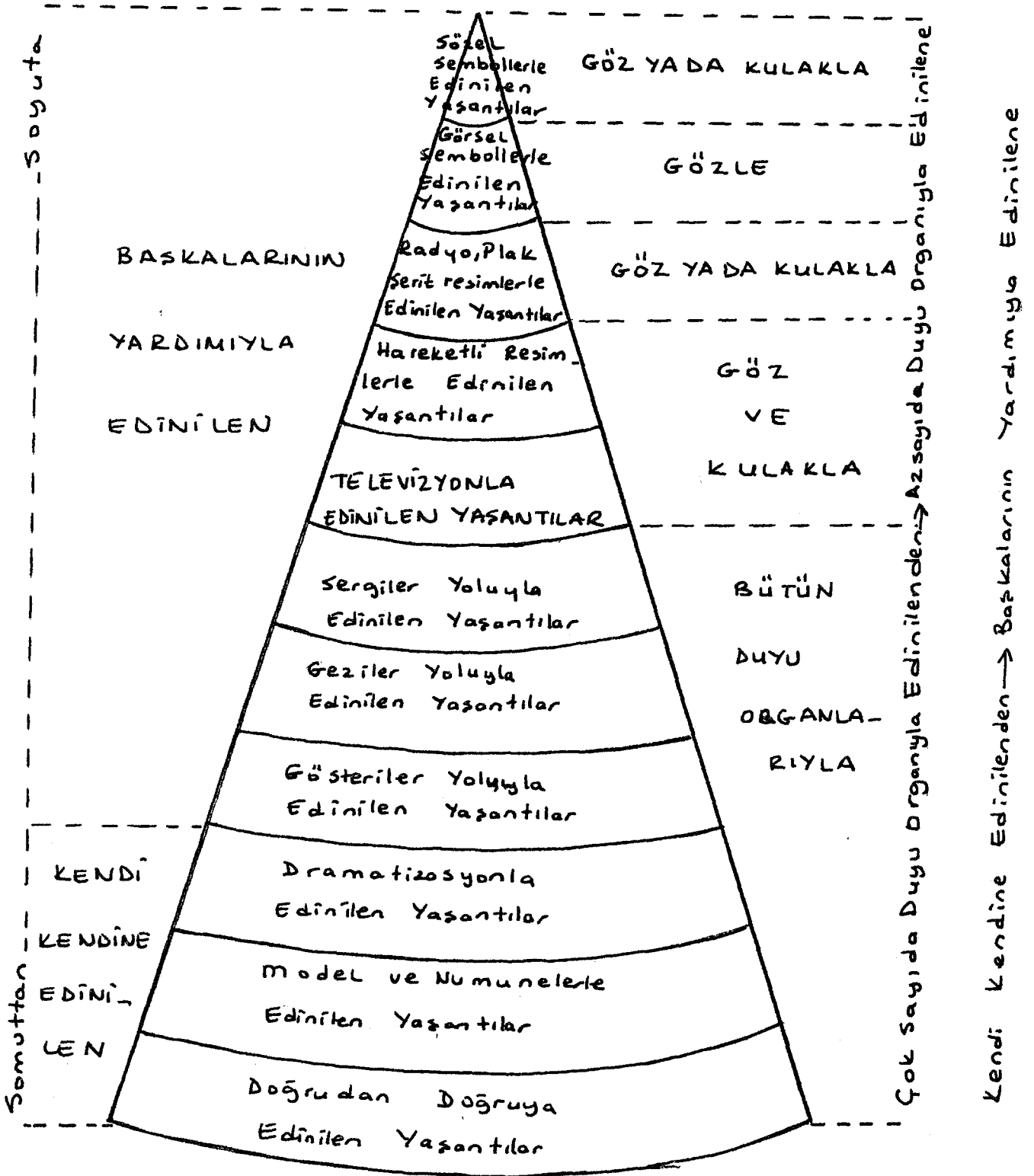
4.2. ÖĞRETME-ÖĞRENME SÜRECİ VE TELEVİZYON

Televizyon eğitim dünyası içinde oldukça etkili bir kitle iletişim aracıdır. Yapılan araştırmalar sonucu uygun koşullar altında etken bir öğretim aracı olduğu, hemen her öğretim alanında kullanılabileceği görülmüştür. Özellikle tek yönlü iletişimin yararlı olduğu konuların öğretiminde televizyonun daha verimli olarak kullanılacağı ortaya çıkmıştır.

İletiler aracılığı ile canlı ve ilgi çekici özelliklere sahip olan televizyon zorunlu bir öğrenim psikolojisi içinde olmayan bireyin iletiyi daha iyi algılamasına neden olmaktadır.

Televizyonun yaygın olarak bilinen özellikleri çok geniş ve değişik izleyicilere hitap edebilmesi; olay ve olguların anında ve oldukları gibi yayılabilmesiydi. Amerikalı eğitimci Edgar Dale bunlara bir özellik daha eklemiş ve bir yaşantı konisi oluşturmuştur. Televizyon bu konuda sıralanan bütün eğitim araç ve yöntemlerini ayrı ayrı ya da bir arada kullanmış ve göz ve kulak yoluyla edinilebilen bütün yaşantı çeşitlerini içeren özelliğini kazanmıştır(30).

(30) Kamuran Çilenti, "Televizyonla Eğitimin İlkeleri ve Türkiye'deki Uygulamalar" Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt 15, Sayı 2, 1982 s.152.

Şekil 7. Edgar Dale'nin Yaşam Konisi

4.3. TELEVİZYON EĞİTİM PROGRAMI SENARYOSUNUN İÇERİĞİNDE DİKKAT EDİLECEK TEMEL NOKTALAR

Bu özellikler göz önüne alınarak televizyon eğitim programının öğrenmeyi etkili bir hale getirip başarıyla sonuçlandırması için belli yollar ve yöntemlerden söz edilebilir. Bu etkili yol ve yöntemler; programdaki bütün olay ve olguların gelişimi ve birlikteliğinin olduğu senaryoda belirlenir.

Bilindiği gibi senaryo yapımın özünü oluşturan ve bir çekimin temeli olan metindir. Bu metin, yönetmene, tüm teknik verileri tam olarak kullanabilme ve konuyu en iyi şekilde anlatabilme olanağı verebildiği ölçüde yararlı olabilmektedir.

Eğitim televizyonu programlarında bir senaryonun belkimiğini eğitim televizyonu programının özel eğitim fonksiyonu oluşturmalıdır.

Herşeyden önce bilinmesi gereken bir diğer nokta da programın öğretimi destekleyici nitelikte mi olduğu yoksa tek başına, bu görevi mi üstlendiğinin bilinmesidir.

Bu çalışmada ele alınan nokta televizyonun destekleyici özelliğidir.

4.3.1. H e d e f K i t l e

Hangi kullanım şeklinde olursa olsun bir televizyon eğitim programının "öğretici" amacı vardır. Bu öğretici

amacın başında bilginin aktarılması gelmektedir. Başaran'ın da dediği gibi "Bilgi: bireyin karşıtını anlamak, irdelemek, kendini anlatmak; durumların gerektirdiği eylemlerde bulunmak için kullandığı edinilmiş düşüncelerdir(32).

Bilgilerin anlatım yolu "dil" dir. Bu, bir televizyon senaryosunda "görüntüsel" ve "sözel" olarak belirlenir. Kısaca televizyon dili söz konusudur. Bilgi aktarımında, bir eğitim programı senaryosu yazımında üzerinde en çok durulması gereken konu hedef kitlenin televizyonda neleri görüp dinleyeceğinin bilinmesidir.

Çeşitli yollarla aktarılacak bilginin istenen doğrultuda kullanımı, yorumlanması ise senaryo yazarının yeteneğine bağlı bir iştir. Hedef kitlede düşünme yeteneği oluşturma, anlama, karşısındaki olaya dikkat kesilme, öğrenmeye istekli olma, tutum değiştirme, sorun çözme, değerlendirme ve buna benzer özellikler oluşuyorsa amaç doğru saptanmış ve uygulanmış demektir.

Bunu başarmak için de bilinmesi gereken hedef kitlenin kimliğidir. Hedef kitlenin bilinmesi senaryonun belli bir yönde gelişmesi için zorunlu olmaktadır. Senaryoda yer alacak bilgilerin ve bunların düzeyinin ne olacağı, öğrencinin yaş ve bilgi düzeyine bağlanabilir.

(32) İbrahim Ethem Başaran, Eğitim Psikolojisi, 1982, a.k.; s.279.

Ayrıca ilgi ve deneyim alanları da önemli olmaktadır. Şu sorulara yanıt verilebilirse daha olumlu sonuçlar alınabilecektir.

- . Hedef kitlenin ortalama yaşı nedir?
- . Senaryo yazımında bir faktör olarak yaşı'nın önemi nedir?
- . Programı izleyebilecek başka bir yaş grubu var mıdır? (ebeveyn, öğretmen vb.)
- . Hedef kitlenin dayandığı (bağlı olduğu) psikolojik gelişmeler, sosyo ekonomik statüleri, cinsiyet, eğitim düzeyi, ilgi ve deneyim alanları, ırksal niteliği, dinsel ve ahlaki kökenleri, coğrafi dağılımı vb. bilinen kendine özgü özellikler nelerdir.
- . Hedef kitle programı hangi koşullarda izlemektedir. Bir denetleme söz konusu mudur? (Ebeveyn, öğretmen ve diğer hedef izleyici lideri)
- . Hedef kitlenin beledikleri ve eğitim gereksinimleri nelerdir?
- . Anlama ve dili kullanma özellikleri nelerdir?

Yukarıdaki soruları çoğaltmak mümkündür. Bunları yanıtlamak sorun çözümünde yararlı olacaktır. Burada amaç öğrencinin gücünün üzerinde veya altında bir program oluşturmamaktır. Onları iyi tanıyıp, amaçlarını iyi saptayıp, programın amaçlarına doğru yöneltmek, yönlendirmektir.

Daha sonra yapılacak işlem, var olan öğretim stratejisi içinde TV'nin destekleyici niteliği gözönünde bulundurulularak hazırlanacak eğitim programı senaryosunda, derste işlenecek konunun ana hatlarıyla belirlenmesidir. Burada amaç dersin içeriği kapsayacak ölçüde net ve açık olmasıdır. Daha sonra da bu dersin görsel ve işitsel özelliklerinin belirlenmesi gelmektedir.

Herşeyin televizyondan verilmesi söz konusu olamaz. Eğitim televizyonu için hazırlanan bir senaryonun gerektiğinden daha uzun veya daha karmaşık olmaması gerekmektedir. Hedef izleyicinin tanınması sonucunda onların hangi uygulamalara gereksinim duyabilecekleri, nerede zorlanacakları ve bir defada ne kadar bilgiyi alabileceklerinin bilinmesiyle senaryonun kapsayacağı içerik belirlenebilir. Diğer bir nokta da, programı izlemek için hedef kitlenin ayıracağı zamandır. Bu, var olan koşullar gözönünde bulundurulularak tesbit edilebilir. Böylece zaman doldurularak verilen gereğinden fazla bilginin yetersiz öğrenmeye neden olması önlenecektir.

4.3.2. A n l a t ı m D i l i

Senaryo yazarının kullanacağı dil, Televizyon dilidir. Bu dil sözel ve görüntüsel öğeleri içerir. Bu öğeleri bir araya getirmenin en iyi yolunu ve programın iletisini hangisinin ne zaman taşıyacağını bilmek programın amacını gerçekleştirmek için ileri bir adım olacaktır.

Nasıl bir kullanım alanı seçilirse seçilsin unutulmaması gereken nokta: metin dilinin açık ve anlaşılır olmasıdır. Bu, bireyin algılamasında çok önemlidir. Çünkü birey çevresindeki olay ve olguları algılamakta seçici bir alıcı durumundadır. Bazı alanları algılamakta, bazı alanlar ise ona kapalı kalmaktadır. Algıladıkları onun için vardır. Algılamadıkları ise yoktur. Dolayısıyla birey açık ve anlaşılır olanı algılayıp dağarcığına alacaktır.

Birey önce bir nesnenin veya konunun bütününe algılayacağı için gerek sözel gerek görüntüsel olarak aktarılacak bilgiler bir bütün olarak, birbiriyle ilintili bir biçimde sıraya sokulup sunulmalıdır. Bunlar olmadığı zaman bilgiler özümsemeyecektir. Bilgi dağınık bir şekilde anlaşılmaz bir dille sunulduğunda, öğrenen kişi verilenin ne işe yarayacağını ve ne anlam taşıdığını kavrayamayacağı için hedefi konusunda çelişkiye düşecektir. Bireyde var olan "kabul etmeme" direnci ortaya çıkacak ve bilgi öğrenilemeyecektir.

Bilgilerin bir bütünlük içinde düzenlenmesi, öğrencilerin:

- i. Konuları algılama ve anlamasını kolaylaştırmakta
- ii. Gelişimine daha uygun gelmekte
- iii. Amaçlarını görmelerini sağlayarak, öğrenmeye güdülenmektedir(33).

(33) İbrahim Ethem Başaran, a.k.; s.291.

İlgi, etkili öğrenmenin vazgeçilmez öğelerindendir. Bir eğitim programında amaç izleyenin ilgisini diri tutmak ve onu istenilen yöne yöneltmektir. İlgi etmeni senaryo yazarının öğretim süresince iletişim yöntemlerinden yararlanmasını gerektirmektedir. Bunun için de kullandığı aracı ve dilini iyi bilmek zorundadır. Görüntü televizyon dilinin temel öğesidir. Bir televizyon senaryosu var olan televizyon teknolojisi ile görselleştirilemediği zaman işlevselliği ortadan kalkmaktadır. Onun tamamlayıcısı ses de dramatik etkilerin sağlanmasında büyük önem taşımaktadır.

Önemli olan bir bilginin aktarılmasıdır. Bu bilgilerin en kolay biçimde hedef izleyici tarafından bulunup çıkarılması da amaçlanandır. Öncelikle hangi nokta vurgulanmak isteniyor onun bilinmesi gerekmektedir. Daha sonra da yapılacak olan bu, vurgulanmak istenen noktanın en iyi şekilde ifadesidir. Bu ifade şeklinin elde edilmesinde göz önünde bulundurulacak bir nokta da, verici durumundaki senaryo yazarıyla, alıcı durumundaki öğrenciler (hedef kitle) arasındaki birçok psikolojik engelin varlığıdır. İlginin dağılmasına neden olan bu engellerin de göz önüne alınması gerekmektedir. Bütün bunların sonunda temin edilen uygun dışsal uyarılar içsel öğrenme öğelerinin etkin bir biçimde işlevselliğini sağlayacaktır.

4.4. EĞİTİM PROGRAMI SENARYOSUNDA ÖĞRENMEYİ KOLAYLAŞTIRICI ÖĞELER

4.4.1. Sunum Biçimleri

Senaryo yazımında televizyon dilinin kullanımı belli sunum biçimlerinde gerçekleşir. Bu sunum biçimleri konunun gerektirdiği doğrultuda kullanılır. İletişim sürecine bakıldığında insanların yaşantılarını mantıksal, psikolojik olarak konuşma, görüntü ve drama yoluyla iletikleri görülmüştür. İletişim sürecindeki bu temel öğeden hareketle George N. Gordon her televizyon eğitim programı için geçerli olabilecek sunum biçimlerini sınıflandırmıştır.

i. Konuşma

- a) Yalnızca sunuş
- b) Sunuş ve gösterim
- c) Sunuş veya gösterim ve tepki

ii. Görüntüleme

Becerilerin gösterimi ve yorum.

iii. Dramatik anlatım

- a) Dans ve tiyatro
- b) Açık oturum, panel ve tartışmalar(34).

(34) George N. Gordon, Classroom Television: New Fronteries a TV, NewYork: Hasting House Publishhers, 1970.

Bunları ayrıntılı bir biçimde şöyle açıklamak mümkündür.

4.4.1.1. Konuşma

Televizyon eğitim programlarında etkin olarak kullanılan bir sunum biçimidir. Bu da kendi içinde üç kategoride incelenebilir.

4.4.1.1.1. Yalnızca Sunuş

Tek bir sunucu veya sunucuların dersi tek bir format içinde sunmalarıdır. Burada sunucu ön planda olmaktadır. Bu yöntem iyi bir anlatım dili ve anlatıcı ile bazı programlarda geçerli olabilir. Aksi takdirde televizyon karşısındaki bireyin ilgisi dağılacak, algılama alanı daralacaktır. Konuyu açıklayıcı başka bir konu ve bireyin sunucuya soru sorma olanağı olmadığı için de anlatılanlar bireyin zihninde üst üste yığılacaktır. Sonuçta ekranda yalnızca "konuşan kafalar" olacaktır.

Bu nedenle bu programın metin dili oldukça yalın olmalıdır. "Görüntüler anlatımı daha kolay ve çabuk bir hale getirmesine rağmen sesin kavranması yavaş ve güç olmaktadır"(35). Kelimelerin ve tümcelerin kullanımında

(35) Güner Sarıoğlu, Televizyon Program Yapımı ve Yönetimi, Ankara: A.Ü. SBF Yayını, 1976, s.96.

dikkat edilecek nokta onların hedef kitlenin dikkatini çekecek şekilde kurulması ve sunulmasıdır. Biçimsel olarak onların kısalığı, yalınlığı ama "öz olma" ları esastır. Çünkü yalın olanı izlemek karmaşık olanı izlemekten daha kolaydır. Ayrıca belirsiz ve genel kelime ve tümce yapıları yerine daha somut olanlarını kullanmakta yararlı olacaktır. Öğrenci öncelikle somutu kavrayarak soyuta varacaktır. Bunun yanında kullanılan üslubun konuya uygunluğu da çok önemlidir. Her ders kendi özelliklerinden dolayı farklı üslubu gerektirmektedir. Ayrıca bireyin yaşam denen alanlarına girerek yapılan sunum bireyin ilgisini toplayabilecektir. Senaryo yazılırken bu yöntem seçilmişse sunucunun niteliğinin de unutulmaması gerekmektedir.

4.4.1.1.2. Sunuş ve Gösterim

Derste yalnızca sunuşun yanısıra, gösterim de ilave edildiğinde sunum daha kolay ve anlaşılır bir hale getirilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, çok fazla gösterilmesi gereken bir noktanın az gösterilmemesi aynı şekilde az önemli noktanın da gereğinden fazla gösterilmemesidir. Bazı programlar için çok basit araçlar anlatıma yardımcı olabilmektedir. Örneğin sunucu kara tahtayı veya renkli kalemleri ve şekil çizeceği kağıtları ustalıkla kullanabiliyorsa karmaşık görsel araçlar ve grafik materyaller hazırlamanın pek anlamı yoktur. Bireyin algılaması

basitten karmaşığa, somuttan soyuta olacağı için mümkün olduğu kadar yalın bir dille anlatım desteklenmelidir.

4.4.1.1.3. Sunuş Veya Gösterim ve Tepki

Anlatımın daha anlaşılır ve açık olabilmesi için gerçek ya da gerçek olmayan uygulamalardan yararlanılabilir. Örneğin gerçek ya da gerçek olmayan öğrencinin tepkisinin alınması iletişime açıklık ve yarar sağlar. Öğrencinin sorabileceği tahmini sorular senaryo yazım aşamasında düzenlenir. Bunun çeşitli uygulamaları olabilir. Örneğin küçük bir örnek sınıf oluşturulabilir. Böylece gerçek derslikte yapılan dersin benzeri yapılabilir. Öğrenci ve sunucu öğretmen arasındaki soru-yanıtlarla konu açıklığa kavuşturulabilir. Ayrıca öğrenci kullanmadan da sunucu kendi soru sorup yanıtlayabilir. Hatta sorular espirilerle zenginleştirilerek izleyen için uyarıcı duruma getirilebilir. Böylece ekran başındaki bireyin katılımı sağlanmış olur. Onun anlamadığı şeyleri derslikte olduğu gibi soramama durumu düşünülürse bu daha da anlam kazanacaktır. Öğrenci kendini ekrandaki öğrencilerle özdeşleştirme veya sorulan sorularla kendi kafasındaki sorular arasında kurduğu bağıntılarla konuyu daha iyi anlayabilecektir.

4.4.1.2. Görüntüleme

Bu sunum biçiminde ses öğesinin önemi azalır. Öğretici nesne görüntüyle vurgulanır. Televizyon dili açısından tercih edilmesi gereken bir sunum biçimidir. Yaygın olarak şu biçimde kullanılır.

4.4.1.2.1. Becerilerin Gösterimi ve Yorum

Burada sunucunun yaparak açıkladığı konular ön plana çıkar. Yakın çekimlerle olayın daha detaylı bir şekilde görülmesi sağlanır. Bu yöntemde sunucu açıklamalarını ekranda görünmeden yapar. Öğrencinin anlamasını kolaylaştırmak için görüntüler yavaşlatılır, tekrarlanır. Böylece bireyin iyice algılaması sağlanır ve belleğine iyice depolanmasına çalışılır.

Yorum da beceri öğretme durumunda veya bir nesnenin değerlendirilmesinde kendini gösterir. Çoğunlukla gerçek durum gösterildikten sonra yapılır.

4.4.1.3. Dramatik Anlatım

Drama, insan deneyimlerinin çeşitli yönlerini yansıtabilme olanağına sahip olduğu için, eğitim programlarında uygun amaçlar doğrultusunda dramatik öğelerden yararlanılabilir.

Bu sunum biçimi televizyon eğitim programlarında iki şekilde olmaktadır.

4.4.1.3.1. Dans ve Tiyatro

Televizyon diline yatkınlığı görüntü ağırlıklı olmasıdır. Bu yüzden televizyon eğitim programlarında denenmesi gerekmektedir. Özellikle dramatik oyunlar güçlü bir eğitim aracı olarak kullanılabilir. Anlatılmak istenen konu oyunlaştırılır veya daha değişik dramatize biçime konulur. Eğitsel konu, bir gelişim süreci içinde, kişilerin de yardımı ile verilir. Ancak bunun iyi, eğitim amaçlarından sapmayan bir şekilde senaryolaştırılması gerekmektedir. Bireyin bu tür sunum biçimini algılaması kolay olacaktır. Çünkü, öncelikle ilgisi çekilecektir. Burada yine yalın bir anlatım dili gerekmektedir. Kişilerin ve olayların konudan kopukluğu, ağır dil ters etki yapabilmektedir. Birey oynayan kişilerle kendini ve çevresini özdeşleştirecek böylece konuyu daha iyi anlayabilecektir.

4.4.1.3.2. Açık Oturum, Panel, Tartışmalar

Açık oturum, panel ve tartışmalar da bir dramatik oyun sayılabilir. Konuşmanın ağırlıklı olduğu bir biçimdir. Bu sunum biçimine aynı konuda birden fazla düşünceye yer verilmek istendiği zaman başvurulur. Bu tür programların başarısı öncelikle iyi bir senaryolaştırma tekniğine, katılan kişilerin niteliğine (bilgilerine, ikna ve konuşma yeteneklerine) katılanlara tanınan hazırlanma sürelerine ve toplantıyı idare eden kişinin yeteneğine

bağlıdır. Bunlar ilgiyi toplama, dikkat çekme açısından önemli faktörlerdir. Öğrenci değişik düşüncelerle olaya farklı yönlerden bakabilme olanağı bulabilecek, ayrıca meydana gelebilecek ritm'le dikkatini konuya verebilecektir.

Anlatılan, sunum biçimlerinin hepsi veya birkaçı bir arada kullanılabilirler. Bunlar karma programlardır. Ancak bunların hepsinin bir arada kullanılması bazen anlam kargaşasına yol açabilir ve dikkati dağıtabilir. Birey olayı bir bütün olarak algılayacağı için program içindeki çeşitlilik bütünü parçalarına dikkati çekecektir. Dolayısıyla bireyin algılamasında kopukluk olacaktır. Ancak iyi bir senaryo ile -anlam kargaşasına yol açmadan, görüntüsel açıdan belli bir ritm sağlanarak, yalınbasit bir dil kullanarak- bu sunum biçimlerinden birkaçı bir araya getirilebilir. Bunlar birbirleriyle yakinen bağlantılı ve birbirlerini tamamlar biçimde oldukları ölçüde anlam kazanırlar.

4.4.2. Y a p ı m Ö ğ e l e r i

Senaryo yazım aşamasında belirlenen sunum biçimleri içinde yer alan öğelerin ve televizyon teknolojisinin iyi bilinmesi etkili bir öğretmeye katkıda bulunacaktır. Bu öğeler şunlardır.

4.4.2.1. Kişiler-Nesneler

Bir televizyon eğitim programında kişiler, kullanım amaçlarına göre değişik nitelikte olabilmektedirler. Bunların bir bölümü sunucu kimliğindeki kişilerdir. Sunucular iki farklı özellik gösterir. Uzman kişiler veya onların yerini tutması beklenen profesyonel kişiler. Uzmanlar, yetkin oldukları konuları sunarlar. Diğerleri ise genellikle özel yapısı daha az olan programların yürütülmesinde uygundur. Bu tür sunucuların bilgiden çok iyi derecede bir genel karaktere sahip olmaları ve bunu inandırıcı bir biçimde başarımları yeterlidir.

Doğrudan öğretici televizyon programlarında, konu hakkında iyi bilgi sahibi uzman kişi tercih edilmelidir. Bilgisinin yanında uzmanın belli özelliklere de sahip olması gerekmektedir. Öğrencilerle kusursuz ve etkili bir iletişim kurma kabiliyeti önemli bir husustur. Sınıf içi deneyimlerinden yola çıkarak, sunucu, konuşma tarzını belli bir düzene sokabilmeli ve seviyesini ayarlayabilmelidir. Bunu da, sınıf iletişiminin normal çift yönlü kanallarının eksikliğini duymasına rağmen, tam bir güvenle yapmalıdır. Konuya hakimiyeti, konuşma dilinin yalınlığı kullandığı üslubun anlaşılabilirliği ve öğrencilerin yaşam deneyim alanlarına girerek sunduğu dersler öğrencinin öğrenmesine katkıda bulunacaktır.

Diğer kişilerden bir bölümü de oyunculardır. Bunlar en çok drama yapımlar ve aralara konulmuş dramalaştırılmış bölümlerde yer alan kişilerdir. Öğrenmede konunun dramatik yapısı ve metin önemli olduğu kadar kişilerin oyun içinde canlandırdıkları karakterler de önemlidir. Öğrenci, benliğini bir başka kişinin benliği ile özdeşleştirebiliyorsa öğrenme oluşacaktır.

Bunların dışında programda yer alabilecek kişiler, sunum eğer açık oturum veya panel şeklindeyse konu uzmanı kişiler veya onların yerine geçenler olarak sıralanabilir. Daha önce de belirtildiği gibi bunların bilgi ikna ve konuşma yetenekleri öğrenmeye büyük ölçüde etken olmaktadır. Ayrıca bir nesne gösteriliyorsa konuyla bağlantılı kişiler, röportaj deneniyorsa burada yer alan kişiler, vb. sayılabilir. Senaryo yazarken önemli olan bunların yerinde, öğretime hizmet edecek bir şekilde kullanılmasıdır. Hedef kitle göz önünde tutularak hangi durumlarda öğrenmenin daha kolaylaşabileceği bilinmelidir.

Nesneler ise programda gösterilen kişilere doğrudan veya dolaylı olarak bağımlı eşyalardır. Bunlar gerek kendileri ile ilgili hususun, gerekse başka bir olay veya olgunun açıklanmasında kullanılır. Bütünleştirici özelliklere sahiptirler. Bu yüzden kullanılırlarken özelliklerinin bozulmadan verilmesine, konuyla ilgisine ve gerçeğe uygunluğuna dikkat etmek gerekmektedir. Bireyin algılama alanından çıkacak ve ilgisini çekmeyecek bir nesne öğrenimi

destekleme yerine ket vurur.

Kişiler ve nesnelere özdeşlik ve tanımlamada kolaylık sağlarlar.

4.4.2.2. Mekanlar

Kişiler ve nesnelere birlikte olayın geçtiği ortamlardır. Bunlar iç mekanlar olabilecekleri gibi dış mekanlar da olabilir. Bu seçim programının amaçlarına ve içeriğine göre tesbit edilir.

Oluşturulmak istenen mekanın bir işlevi olması gerekmektedir. Sunuculu çekimlerdeki mekan, bir tanıtıma katkıda bulunması için seçilen mekan, dramatik sahnelerin mekanını hep ayrı işlevleri yerine getirir. Hangi biçimde kullanılırlarsa kullanılsınlar dersin içeriğiyle, konunun bütünüyle ve programdaki kişi ve nesnelere uygunluğu hem içerik hem görsellik açısından şarttır. Öğrencinin ilgisini çekme ve algılamasında "kolaylaştırma" işlevi vardır.

4.4.2.3. Grafik Malzemeleri

Bilgilerin algılanmasında çabukluk sağlayan grafik malzemeleri çeşitli biçimde özel olarak hazırlanan görüntülerdir. Özellikle coğrafya, teknik, fen, istatistik vb. bilgilerin daha iyi anlaşılması veya önemli konuşmaların yazı ile verilmesi gibi kullanım şekilleriyle öğretim sürecine katkıda bulunurlar.

Bunların kullanımını şu amaçlarla olabilir:

- . Sözle anlatılamayan bir şeyi daha iyi anlatmak için
- . Sözü destekleyici olarak
- . Öğrencilerin daha önceki bilgilerini hatırlatmada
- . Özet, toparlayıcı nitelikte
- . Anlatımı renklendirme ve sempati getirmede

Hangi amaçla kullanırsa kullanılsın dersin içeriğine ve konuya uygunluğu gerekmektedir. Eğer öğrenci grafik malzemenin neyi temsil ettiğini anlamayıp, anlatılanlarla bir ilişki kuramazsa verilmek istenen iletiyi kavrayamaz.

Televizyon eğitim programlarında grafik malzemelerin öğrenci algılamasına dolayısıyla öğrenmesine etki eden özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir. Bunlar şöyle sıralanabilir:

- . Boyutların televizyon ekranının boyutlarına uyması, kayıp alanının hesap edilmesi,
- . Anlatılmak istenen şeylerin yalınlığı; gereksiz ayrıntıların, verilmek istenen iletinin anlamını bozmaması,
- . Çizgilerin, renk tonları ve zıtlıklarının, yazı biçimlerinin, sözcükleri sıralama düzenin vb. olguların algılamayı kolaylaştıracak şekilde düzenlenmesi.

4.4.2.4. Diğer Görüntü Malzemeleri

Bunlar fotoğraflar, video görüntüleri ve filmler olarak gösterilebilir. Yeni veya daha önce değişik amaçlar için çekilmiş olabilirler. Bunların kullanımındaki amaç grafik malzemelerin kullanım amaçlarıyla büyük benzerlikler gösterir. Dikkat edilmesi gereken en önemli nokta içerik ve amaca uygunluktur. Sırf program renklensin diye gelişigüzel kullanılan bir görüntü öğrencinin dikkatini dağıtır. İlgisi başka yöne kayan öğrenci konunun özünü algılamakta güçlük çeker.

4.4.2.5. Kamera ve Kamera Hareketleri

Televizyon dilinin, öğretim süreçlerinde etkinliği kamera ve kullanım özellikleriyle büyük ölçüde bağıntılıdır. Kamera ile çekimler sağlanır. Her hareket, ölçek, anlamlı amaçlara uygun olarak kullanıldığı ölçüde öğrenme üzerinde büyük etkisi olacaktır.

Bir çekim yapılırken bilinmesi gereken ilk nokta kameranın görüş alanının sınırlı oluşudur. Olay ve olgularla ilgili bir "bütün" ün belli bölümleri kameranın görüş alanının dışında kalmaktadır. Onun için gösterilmek istenen olay ve olguların, çekim ölçeklerinin psikolojik etkileri de göz önüne alınarak iyice saptanması gerekmektedir. Ayrıca öğrencinin konuyu hangi açılardan görmesi gerekiyorsa ona göre kamera açıları tesbit edilmelidir.

Hangi çekim ölçeğine veya kamera açısına başvurulursa vurulsun bunların belli amaçları vardır.

- . Konuyu açık bir şekilde göstermek.
- . Bireyin algılamasına yardım edecek iyi bir görüntü düzenlemesi elde etmek.
- . Dramatik etki yaratmak.

4.4.2.6. Ses

Doğrudan öğretici eğitim programlarında görüntülerin büyük rolü olduğu gerçektir. Ancak sesin dramatik etkisinin de unutulmaması gerekmektedir.

Sesin kullanımını iki şekilde olur.

- . Ses temel olarak alınır, sözel anlatım yoluna gidilir.
- . Görüntüyü destekler, görüntüsel anlatımın tepkisini güçlendirir.

Nasıl kullanılırsa kullanılsın ses:

- . Dikkat
- . Estetik ilgi sağlar.

Ses işitme duyusu ile ilgili bir öge olduğu için öncelikle bireyin bu duyusuyla ilgili özellikleri bilmek gerekir.

- . İşitme alanı geniştir
- . Bellekte seçme yapar
- . Herhangi bir sesi duymak, yorumlamak bireyin o anki durumuyla bağıntılıdır.

4.4.2.7. Aydınlatma

Bir programda aydınlatmanın ne şekilde kullanılacağı senaryo yazım aşamasında belirlenir.

Bir aydınlatmada amaç kamerayla alınan ve ekran başındaki bireye yansıyan olay ve olguların görülmesini sağlamaktır. Bunların şekil ve boyutları belirlenip gerçeklik duygusu vurgulanır. Dramatik etkilerin yaratılması sağlanır.

Aydınlatma konuyla ve diğer yapım öğeleriyle bütünleştiği ölçüde etkili olur.

4.4.2.8. Görüntü Düzenlemeyle İlgili Diğer Öğeler

Buraya kadar bahsedilen görüntü ve ses öğelerinin bir bütünlük içinde düzenlenmesi görüntü geçiş yöntemlerinin kullanılmasıyla sağlanır. Bunun için senaryo yazarının, televizyon teknolojisinin bir parçası olan kontrol masasını iyi bilmesi gerekmektedir.

Geçişlerden amaç:

- . Programdaki parçaları birbirine bağlamak ve bir bütünlük oluşturmak.

- . Dikkat ve ilginin çekilmesi gereken noktaları en kısa zamanda ve en kısa yoldan vurgulamak.
- . Estetik bir ritm sağlamaktır.

Doğrudan öğretici eğitim programında amaç konunun öğrenci açısından iyice özümsemesidir. Onun için gereksiz yapılan geçmeler öğrencinin dikkatini dağıtabilecektir. Görsel kaygıdan çok, öğretim amaçlarının göz önüne alınması gerekmektedir. Aynı şeyler kontrol mamasındaki diğer efektler için de geçerlidir. Bunların öğrenme sürecine en büyük katkısı istenen noktaya ilgiyi çekme, tekrar ve hatırlatmalarda olmaktadır.

4.5. SENARYODA ÖĞRENMEYİ KOLAYLAŞTIRICI ÖGELERİN ÖĞRETME FAKTÖRLERİ VE ÖĞRENME DURUMLARIYLA BÜTÜNLÜĞÜ

Sunum biçimleri, görsel ve işitsel malzemeler, televizyonun uyarıcıları olarak kabul edilen görüntü, ses ve hareketi meydana getirirler. Senaryoda oluşturulan bu uyaranlar, belli bir öğretim stratejisi içindeki bireye sunulan konuyla ilgili iletinin ulaşmasına etken olurlar. Bu iki şekilde olur.

- . İçerik olarak sunumlardaki söz ve davranışlarla
- . Biçim olarak görüntü ve sesle ilgili öğelerle.

Bunlar, kendine özgü ileti biçimleriyle, belirli öğretici faktörlerin ışığı altında, bireydeki öğrenme

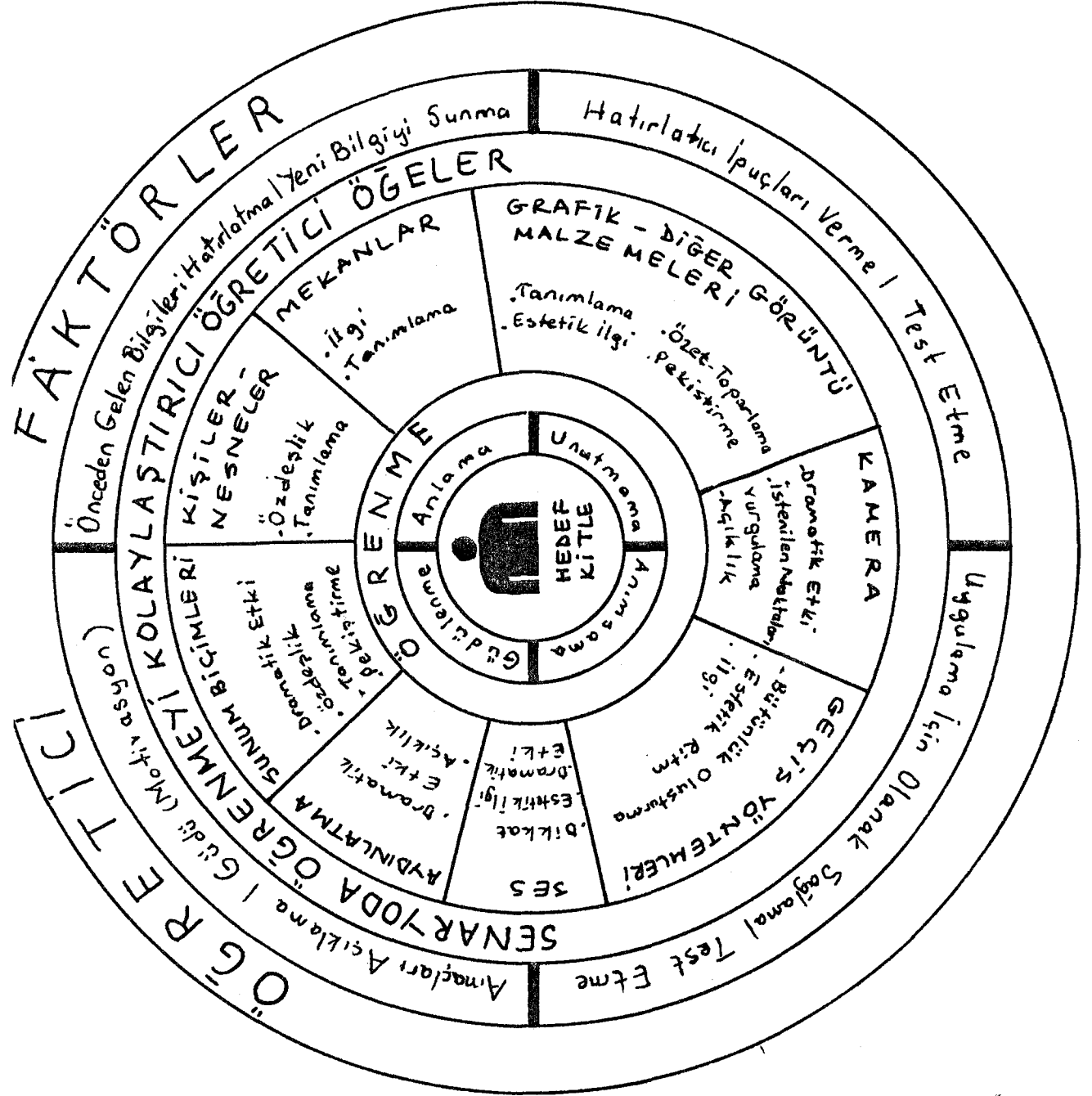
durumlarının oluşmasını kolaylaştırırlar. Combes ve Tiffin' in bu konuyla ilgili olarak oluşturduğu şema(36) dikkate alınarak hazırlanan şekil 8 bu bileşimi daha iyi açıklayabilir (Bkz. sayfa 69).

Şekil 8' de görüldüğü gibi, hedef kitlede öğrenmenin oluşması için belirli öğretici faktörlerin var olması gerekmektedir. Bu öğretici faktörler, senaryoda yer alan ve öğrenmeyi kolaylaştıran öğretici öğeler yardımıyla hedef kitlede öğrenmenin oluşmasını sağlarlar. Bu dışardan, içeri doğru olan bir süreçtir. Söz konusu süreçteki her bölüm kendi alt başlıklarına ayrılabilir ve böylece daha fazla noktayı kapsayabilir. Buradaki sınıflama bazı genellemeler gözönünde bulundurularak yapılmıştır.

Şekilde en dışta görülen öğretici faktörler en içteki öğrenme durumlarına göre bir işlev kazanırlar. Birbirlerinde şu karşılığı bulurlar.

Güdülenme	—	amaçları açıklama
		Güdü (motivasyon)
Anlama	—	önceden gelen bilgiyi anımsatma
		yeni bilgiyi sunma

(36) Peter Combes ve John Tiffin, a.k., s.41.

Şekil 8. Öğretici Faktörler-Öğrenmenin Oluşumu ve Bu Oluşumu Kolaylaştırıcı, Senaryodaki Öğretici Öğeler Bütünlüğü

Unutmama	—	Hatırlatıcı ip uçları verme
		Test etme
Anımsama	—	Uygulama için olanak sağlama
		Test etme

Öğretici faktörler, hedef kitledeki oluşumu, senaryodaki öğrenmeyi kolaylaştırıcı öğelerle yapar. Bunlar görüntü, ses ve hareketi oluşturan sunum biçimleri ve görüntü ve sesle ilgili öğelerdir. Kolaylaştırma her öğenin kendi ileti biçimiyle sağlanır. Belli noktalarda ortak özelliklere rastlanmasına rağmen, birbirinden ayrı noktalar da ön plana çıkmaktadır.

Üç bölüm arasındaki bu bağlantı hedef kitleye yöneliktir.

4.6. SENARYODA ÖĞRENMEYİ KOLAYLAŞTIRICI ÖĞELERİN KULLANIMINDA GÖZÖNÜNDE BULUNDURULACAK TEMEL NOKTALAR

Senaryoda öğrenmeyi sağlayan kolaylaştırıcı öğelere ilişkin gözönünde tutulması gereken bazı noktalar vardır. Bunlar şöyle özetlenebilir.

- . Bu uyarıların hepsinin öğrenme süreci içinde ayrı bir yeri vardır. Bunların seçimi, dersin niteliği, konunun içeriği ve vurgulanmak istenen noktalarla ilgilidir.

- . Öğretmen gözetiminin hiç ya da pek az olduğu ve öğrencinin kendi kendine bağımsız olarak öğrendiği bu durumda iletişim süreci içindeki engeller de göz önüne alınarak öğrencinin sunumu sürekli izlemesi hedeflenmelidir. Birkez sunulmuş malzemenin bir daha izlenmesi zordur, hatta mümkün değildir. Bunun için mantıklı bir sunuş sırası kurulmaya çalışılmalıdır. Böylece bir bütün oluşturulacaktır. Öğrenmenin bütünün parçalarına değil kendisine ait bir girişim olduğu unutulmamalıdır.
- . Bireyin algılamasında yalın ve somut şeyler daha etken olacağı için uyarıların kullanılmasında bu nitelikleri içeren bir anlatım dili şarttır. Bu gerek sözel gerek görsel malzemeler için de geçerlidir. Kulağa yapay gelecek, çok resmi, öğrencinin iletiyi anlamasına zarar verecek aşırı biçimsel dil, anlamayı güçleştirir. Kullanılan üslubun da konuyla direkt bağlantılı olması gerekmektedir.

Televizyonun temel dili görselliklidir. Ancak bunların karışık ya da gelişigüzel kullanılması anlamı güçleştirir. Bu tür programlarda ayrıntılı bir anlatımdan ziyade konuyu anlamayı "kolaylaştırmak" amaç olmalıdır. Bireyin anlama gelişimi somuttan soyuta, basitten karmaşığa doğru. Onun için yerinde, gerektiği gibi kullanılması uygundur.

- . Bireyin algılamısındaki ilk önemli öge ilgi, bu uyarıların kendine özgü kodlarıyla oluşturulur. Bu, yüz yüze iletişimden veya diğeri öğrenme araçlarında olduğundan daha etkili olabilir.

4.7. SENARYO YAZARI

Bir senaryo yazımında kuşkusuz en büyük rol senaryo yazarına düşmektedir. Bir senaryo hernekadar tek kişinin kaleminden çıksa da bir ekip işidir. Bu ekipte yer alan kişiler konunun veya dersin eğitici uzmanı, yapımcı-yönetmen ve senaryo yazarıdır. Bazen senaryo yazarı bu ikisinden biri olabilecektir. Karşılıklı kurulan diyalog sonucu her iki açıdan da tatminkar bir bilgi transfer şekli gerçekleşebilir.

Her kim olursa olsun bir senaryo yazarının belli bilgi ve becerileri barındırması gerektirmektedir. Bunları şöyle sıralamak mümkündür.

Bilgi

- . Televizyon teknolojisi
- . Televizyon program yapım süreci
- . Programın hedef izleyicisi ile ilgili bilgiler
- . Programın malı, insan ve araç-gereç olanakları

Beceri

- . Yaratıcılık
- . Yazma tekniği
- . Nesnel düşünme
- . Eğitimcilik yeteneği

- . Öğrenme-öğretme-iletişim süreci
- . Sunulan konunun ve dersin içeriği
- . Yazılı metni görsel düşünme yeteneği
- . Televizyon dilini kullanabilme

Bu noktalar belli bir plan ve bütünlük içinde kullanıldığı takdirde, mesajın tam olarak aktarılmasında büyük etken olacaktır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. Ö Z E T

Bireyin çeşitli gereksinmelerinin karşılanmasında belirli işlevleri yerine getiren televizyon, eğitim gibi çok önemli bir konuda da işlevsellik kazanmıştır. Bu, günden güne çağın koşullarına uygun olarak, bir gelişim göstermektedir.

Her ülkenin kendi yapısına uygun olarak yürütülen bu işlevsellik, kalkınmakta olan ülkelerde daha da önem kazanmaktadır. Özellikle okul eğitiminin zor gerçekleştiği hatta gerçekleşemediği durumlarda, gereksinimleri karşılamak üzere, belli bir sistem içinde bu eksiklik giderilmeye çalışılmaktadır. Sözü edilen sistem ise "Uzaktan Öğretim" sistemidir. Basılı materyaller, radyo ve televizyonla yürütülen bu sistemde televizyon çoğunlukla destekleyici bir niteliğe sahip olmaktadır. Hem görsel hem de işitsel bir araç olması, televizyonun birçok materyali de bünyesinde barındırmasını sağlamaktadır. Bu, onun önemini arttırmakta ve diğer öğelerin eksikliğini kendine özgü yöntemlerle kapatmaktadır.

Televizyonun özünü programlar oluşturur. Bu programlar da belli bir süreç içinde amaçlara uygun olarak gerçekleştirilir. Bu süreç yapım sürecidir. Yapım süreci çeşitli aşamalardan oluşur. Bu aşamalardan en önemlisi "senaryo yazım aşaması" sayılmaktadır. Özellikle eğitim programlarında bu, çok önem kazanmıştır. Senaryo, programın içeriğinin somutlaştırıldığı yazılı metindir. Biçimsel olarak çalışanlara büyük kolaylık sağlamanın yanında içerik açısından sağlamlığı da eğitim hedeflerine ulaşmasında önemli bir faktör olmaktadır.

Bu çalışmada eğitim programlarında senaryo içerik açısından ele alınmış ve tüm faktörler ortaya koyularak bir değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirme, uzaktan öğretim sistemi içinde, örgün eğitim modeline uygun, doğrudan öğretici televizyon programları çerçevesinde düşünülmüştür.

Öncelikle bu tür programların eğitim programları içindeki yerini iyice saptayabilmek için ikinci bölümde çeşitli konu uzmanlarının eğitim programlarıyla ilgili sınıflandırmaları verilmiştir. Böylece, doğrudan öğretici eğitim programları belirlenmeye çalışılmıştır. Televizyonda her görüntü, her sözcük eğitim süreci içinde yer almakla birlikte, eğitim programlarının bir araç olarak ve eğitim süreçlerinde temel öğeler açısından birbirinden pek farklı olmayan ancak değişik amaçlarla kullanıldığı sınıflamalar da görülmüştür. Doğrudan öğretici eğitim programları da bu sınıflama içinde önemli yerini korumuştur.

Aynı bölümde değinilen diğeri bir konu öğretim ve öğrenmede karşılıklı etkileşimin rolüdür. Bu da programların içeriğinde kendini göstermektedir. Programların içeriği belli bir zaman dilimi içinde iletilecek bilgileri ve ileti biçimlerini hazırlama sonucunda oluşmaktadır. Çalışmada bu, yapım süreci olarak ele alınmıştır. Yapım süreci temelde, daha önceki satırlarda da açıklandığı gibi planlama, hazırlıklar, çekim, çekim sonrası ve program olmak üzere beş aşamayı gerektirmektedir. Senaryo bu aşamalar içinde hazırlıklar kapsamına girmektedir. Çeşitli amaçları gerçekleştirmek için oluşturulan senaryo yapımın özüdür. Eğitim programları senaryosunda da eğitim amaçları göz önüne alınır. Senaryo kendi içinde belli aşamaları içerir. Bu aşamaların sonunda da içeriğin somutlaştığı biçimsel metin ortaya çıkar.

Bir televizyon eğitim programı senaryosu hazırlanırken çeşitli faktörler de göz önünde bulundurulmaktadır. Bu görsel ve sözel malzemenin amaçlara uygun kullanımı için gereklidir. Çalışmanın üçüncü bölümünde bu faktörler öğrenme-öğretim ve iletişim süreçleri olarak belirlenmiştir.

Kendini davranış değişmesinde gösteren "Öğrenme" hakkında çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Hangi durumlarda öğrenmenin gerçekleşeceği hakkındaki bu görüşler belli kuramlar çerçevesinde ele alınmıştır.

Öğretim de, arzu edilen öğrenmenin gerçekleşmesi için, bireyin dışında kalan koşulları düzenleme süreci

olmaktadır. Bu da ancak öğrenme için gerekli durumların iyice tanımlanmasıyla sağlanmaktadır. Öğretme süreci ile ilgili de çeşitli kuramlar vardır. Bu bölümde her iki süreç içinde ortaya atılan kuramların ortak noktaları ele alınmış ve aynı zamanda bir televizyon eğitim programı senaryosuna uygulanabilir nitelikte olmasına dikkat edilmiştir.

Bireyin öğrenme-öğretme sürecine girmesi bir iletişim ortamında olmaktadır. İletişim süreci kaynak ve hedef arasında tek veya çift yönlü bir diyalogu kapsar. Bu süreçteki başarının ölçütü hedefte istenilen değişikliğin gerçekleşmesidir. Bu yüzden öğrenme ve iletişim süreci arasında kopmaz bağlar bulunmaktadır.

Bütün bunların bilinmesi de senaryonun içeriğinin oluşmasında önem taşımaktadır.

Bireyin öğrenmesi, öğretimde kullanılacak araç ve gereçlerin niteliklerinin yeterince bilinmesi ile daha kolay gerçekleştirilir. İyi seçilmiş ve doğru kullanılmış araçlar öğrenmeye büyük katkıda bulunmaktadır.

Bir kitle iletişim aracı olan televizyon da "eğitim teknolojisi" kavramı içinde, öğretme işlevini yerine getirmektedir. Kullandığı materyallerin çokluğu ve niteliği diğer kitle iletişim araçları arasında ona belli bir üstünlük sağlamıştır. Bu materyaller onun görüntü-ses ve hareketten oluşan uyaranlarını oluşturmaktadır. Bunların düzenlenmesi de senaryoda gerçekleşir.

Bu uyaranların öğrenme-öğretme-iletişim süreci göz önüne alınarak bilinmesi ve doğru yapılan bağlantıları, "doğrudan öğretici televizyon eğitim programları"nda "öğrenmeyi kolaylaştırıcı" niteliği kazanmalarına neden olmaktadır.

Dördüncü bölümde tüm bu noktalar ele alınarak, önce eğitim teknolojisi içinde yer alan kitle iletişim araçları ve televizyon ile ilgili bilgilerden sonra, televizyon eğitim programlarında temel teşkil eden senaryonun oluşmasında yer alan "öğrenmeyi kolaylaştırıcı" öğeler üzerinde durulmuştur. Bu öğelerin "Hedef Kitle" göz önüne alınarak ele alınması da konunun odak noktasını oluşturmaktadır.

Bir senaryonun içeriğinin öğretim amaçlarına ve öğrenim durumlarına uygun, aracın nitelikleri de dikkate alınarak sağlıklı bir şekilde oluşturulması; uyaran niteliğindeki öğelerin bu konudaki sınırlılıklarıyla bilinmesi ve bunun sonunda oluşan anlatım diliyle bağlantılıdır.

Bir diğer konu da senaryoyu oluşturan kişinin kimliği ve sahip olması gereken niteliklerdir. Bu, bütün içinde önemli olmakla birlikte, anlatılması asıl amacı oluşturduğundan, kısa bir şekilde ele alınmıştır. Belli noktalar tesbit edilmiştir.

Senaryoyu yazacak kişinin hem eğitim hem de televizyon konusunda yeterince bilgili hatta uzman kimliğinde olması gerekmektedir. Bu her koşulda hemen gerçekleşemediği

için, kısa dönemde uygun olacak çözüm bir ekip çalışmasıdır. Her iki konuda da uzman kişilerin oluşturduğu sağlıklı bir birliktelik, senaryonun içeriğinin, hedeflere uygun olarak gerçekleştirilmesinde büyük etken olacaktır. Eğitim programlarında senaryo yazarının sahip olacağı nitelikler de bu bölüm içinde ele alınmıştır.

Sonuç olarak görülmektedir ki televizyon eğitim programlarında bir senaryonun içeriğinin oluşturulması belli faktörlere bağlıdır. Hedeflenen amaçlara ulaşabilmek için bunların uyumlu bir şekilde ve kapsamı iyice bilinerek kullanılması gerekmektedir. Bu faktörler şöyle belirtilebilir.

- . Öğrenme faktörleri
- . Öğretme faktörleri
- . İletişim faktörleri
- . Aracın (televizyonun) nitelikleri, kullanım sınırlılıkları.

KAYNAKÇA

Aziz, Aysel. Radyo ve Televizyona Giriş. Genişletilmiş ikinci Baskı. (Ankara): A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1981.

_____. Radyo ve Televizyonla Eğitim. Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi, 1982.

_____. Televizyonun Yetişkin Eğitimindeki Yeri ve Önemi. Ankara: TODAİ Enstitüsü, 1975.

Alkan, Cevat. Açık Üniversite: Uzaktan Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. Ankara: 1981.

_____. Eğitim Teknolojisi: Kuramlar, Yöntemler. Ankara: 1977.

_____. Radyo ve Televizyonun Diğer Eğitim Ortamları İle Birlikte Kullanılması. Ankara: 1979.

Başaran, İ. Ethem. Eğitim Psikolojisi: Modern Eğitimin Psikolojik Temelleri. Ankara: 1982.

_____. Eğitime Giriş. Üçüncü Baskı. Ankara: 1978.

Baykul, Yaşar. "Eğitimde Program Geliştirme ve Yeni İlkokul Matematik Programı". Çağdaş Eğitim. Yıl: 9, Sayı: 87, Mart 1984.

Berwanger, Dietrich. A Handbook on Low-cost Film and TV Production in Developing Countries. Boon: Frederich-Ebert-Stiftung, 1976.

Combes, Peter ve John Tiffin. TV Production For Education: A systems Approach. London: Focal Press, 1978.

Çilenti, Kamuran. Eğitim Teknolojisi: Kavramlar-Araç ve Yöntemler Merkezler. Ankara: 1979.

_____. "Televizyonla Eğitimin İlkeleri ve Türkiyedeki Uygulamalar". Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. Cilt: 15, Sayı: 2, 1982.

Enç, Mithat. Eğitim Ruhbilimi. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri Koll. Şti, 1981.

Ertürk, Selahattin. Eğitimde Program Geliştirme. Üçüncü Baskı, Ankara: 1979.

Ercan, A. Rahmi. "Ders Süresi ve Amacın Belirlenmesi," Çağdaş Eğitim. Yıl: 8, Sayı: 80, Ağustos 1983.

Gordon, George. N. Classroom Television: New Fronteries a TV. NewYork: Hasting House House Publishers, 1970.

Gürbüz, Sevim. Kitle Haberleşmesi. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1981.

Gökdağ, Dursun ve Naci Güçhan. TV Eğitim Programlarının Hazırlanması. Çoğaltılmış Teksir. (Eskişehir): Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, 1985.

Güçhan, Naci. "Eğitim Televizyonunda Doğrudan Öğretici İz-lenceler Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma", Kurgu: Eskişehir İletişim Bilimleri Fakültesi Dergisi. Sayı: 14, Eskişehir: 1981.

Hancock, Alan (Ed). Production for Education Mass Media. London: Unesco Press Longman, 1976.

Hilliard, Robert L. Writing For Television and Radio. Üçüncü Baskı. New York: Communication Art Books Hasting House Publishers, 1981.

Köksel, Ülker A. "Kitle İletişim Araçlarının Yaygın Eğitim Açısından Kullanılması Konusunda Bazı Görüşler". Türkiyede Yaygın Eğitim Seminer Tebliğleri. Eskişehir: E.İ.T.İ.A., 1975.

Karasar, Niyazi. Araştırmalarda Rapor Hazırlama Yöntemi: Kavramlar İlkeler Teknikler. Üçüncü Baskı. Ankara: 1981.

Kılıç, Levend. "Eğitim Televizyonunda Yapımcı-Yönetmen". Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1985.

Moles, Abraham A. Kültürün Toplumsal Dinamiği. Çev: Nuri Bilgin. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1983.

Munn, Norman L. Psikoloji İntibakının Esasları. Çev: Nahid Tendar. Dördüncü Baskı. İstanbul: Öğretmen Kitapları, 1968.

O' Bryan, Kenneth G. Writing for Instructional Television. Washington, DC: Corporation For Public Broadcasting, 1981.

Oskay, Ünsal. Toplumsal Gelişmede Radyo ve Televizyon: Geri Kalmışlık Açısından Olanaklar ve Sınırlar. Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1978.

_____. Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş: Seçilmiş Parçalar. Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1973.

Öngören, Mahmut Tali. Televizyon Film Yapım ve Yöntemleri. Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1976.

_____. Televizyon Piyas Yazarlığı. Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1973.

Özkök, Ertuğrul. Sanat, İletişim ve İktidar. Ankara: Tan Kitap Yayın ve Ticaret Ltd., 1982.

Özön, Nijat. Sinema ve TV Terimleri Sözlüğü. Ankara: TDK, 1981.

Özdil, İlhan. Görsel İşitsel Araçlar. İstanbul: Öğretmen Kitapları, 1979.

_____. Uzaktan Öğretim Teknolojisi. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Ders Notları, 1983-1984 Öğretim Yılı.

Peters, Otto. "Uzaktan Eğitimde Öğretim Yöntemleri". Çev: Cevat Alkan. Çağdaş Eğitim. Yıl: 7, Sayı: 63, Ocak 1982.

Perraton, Hilary. "Uzaktan Öğretim Üzerine Bir Kuram Denemesi". Çev:Lütfi Özbilgin, Eğitim ve Bilim. Cilt: 8, Sayı: 45, Eylül 1983.

Sarıoğlu, Güner. Televizyon Program Yapımı ve Yöntemi. Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1976.

Sherrington, Richard. "Scriptwriting for Educational Broodcasting a Traning Problem". Educational Broodcasting International. V.9, N.4, December 1976.

Tarbet, Donald G. Television and Our Schools. New York: The Ronald Press Company, 1961.

Tamer, Kezban. Televizyonun Özellikleri ve Eğitim Televizyonu. (Eskişehir): Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, 1984.

_____. Televizyonun Etkileme Süreci İle İlgili Savlar. (Eskişehir): Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, 1983.

Tokgöz, Oya. "Kitle İletişim Araçlarının İstenilmeden Öğrenmedeki Rolü ve Önemi". Eğitim Bilim Dergisi. Cilt: 8 Sayı: 47, Ocak 1984.

Uzaktan Eğitimde Yazılı Malzeme. Çev: Nabi Avcı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, 1981.

Ünsal, Hüsamettin. Radyo ve Televizyon Yazarlığı. Yardımcı Ders Notları. İzmir: Ege Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu, 1983.

Variş, Fatma. Eğitimde Program Geliştirme: Teori ve Teknikler. Üçüncü Baskı. Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi, 1978.

_____. Eğitim Bilimine Giriş. Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi, 1978.

Wurtzel, Alan. Television Production. İkinci Baskı. United States of America: McGraw Hill Book Company, 1983.

Wangermee, Roger. Televizyon ve Toplum. Ayrı Bası. (ESADER C-XII, Sayı: 1, s.489-509) (Eskişehir): E.İ.T.İ.A. TV ile Eğitim Enstitüsü, 1975.

Wolf, G. Bilimsel Filmin Gerçeğe Uygunluğu. Çev: Fuat Kortel. İstanbul Üniversitesi Film Merkezi.